

Édes Anyanyelvünk

XXVII. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

2005. DECEMBER

ÁRA: 120 FORINT

Az élő, eleven nyelv

Gyakran halljuk azt a megjegyzést, hogy romlik a nyelvünk, s hivatkoznak ilyenkor a szaporodó idegen szavakra, a szlengre, a hadarásra, a durva és trágár szavakra, a sok pongyolaságra. Félnek a globalizmus hatásaitól, az angol szavak rohamos terjedésétől. Ezért érdemes és hasznos lehet, ha számba vesszünk ellentétes tendenciákat.

Nyelvünk minden összetevőjében egyaránt tapasztalhatjuk elevenségét, alkotóerejét, szókincsében, grammatikájában egyaránt.

Egy 1999-ben megjelent könyvben (Új szavak, új jelentések 1997-ből) a szerzők mintegy 2000 új szót ajánlottak figyelmünkbe. A felsorolásban – a számbavételen kívül – még további két örvendetes dolgot tudunk megállapítani.

a) A sok összetétel mellett nem kevés képzett szót találunk, mint *gyorsító* (drogfajta), *háló* (internetez), *plázázik*, *újrahasznosítható*, *levajazott* (kialkudott, biztosított), *lepukkant* (leromlott, elhanyagolt). Ez azért kellemes meglepetés, mert az utóbbi években erőteljesen előrenyomult az összetétel mint a szókincsgyarapítás legfőbb eszköze. A Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott kiadásába az első kiadáshoz képest 5000 új szót vettek fel, s ezek közt is szép számmal szerepelnek képzettek, mint *másság*, *klónoz*, *eloroszosít*.

b) A nyelvünkbe áramló sok idegen, elsősorban angol szó mellett vagy helyett nagy számban találkozunk magyar megfelelővel: *emilez*, *háló*, *világháló*, *bevásárlóközpont*, *látványfodrász* (van *látványpék* meg *látványfürdő* is), *zajszennyezés*; szinte jövevényszó már a *cspj* (van *lapka* is), *gén*, *klón*, *klónoz*, *génmódosított*. Ezeket és sok más hasonlót látva, hallva bizhatunk benne, hogy nyelvünkbe simulnak (kiejtésükkel vagy magyar megfelelővel) a *digitális* (óra, kijelző), *globális*, *konténer*, *logisztika*, a *hiper-*, *szuper-*, *giga-* előtaguak és sok hasonló.

Ugyancsak megfigyelhetjük nyelvünk életszerűségét, alkotóerejét a nyelvtan (a grammatika) területén, csak itt a jelenségek nem olyan számosak (mert a nyelvtan ellenállóbb a változásokkal szemben). Itt aztán még inkább rádöbbenünk, mint a szókincs vizsgálatában, nyelv és gondolkodás összefüggésére, a gondolkodás fejlődésének a változásokban betöltött szerepére.

Sokféle jelentést tudunk kifejezni pl. az egyre mozgékonyabb igekötővel: *megy – átmegy – megy át* (az utóbbi mint folyamatos akció és mint kirekesztő szőrendi helyzet, nyomatékos mondatrész után), *elbeszélget*, *elvan* (folyamatos jelleg), *félrelép*, *elrajzol* (a cselekvés elhibázása), *elhallgat vmit*, *bekeményít*.

Viszonylag új (4–5 évtizedes) jelenség a beszédtempó felgyorsulása. Oka részben az élettempó nagyobb lendülete, ezzel a gondolkodás, a reagálás nagyobb sebessége, s talán valami fiatal, fiatalos érzésvilágot kifejező magatartás. Kifogásoljuk? – Ha nem zavarja a megértést, akkor nem; ha hangok, szótagok elharapásával, szavak összetorlasztásával zavarja, akkor igen.

Jó ideje tapasztalunk a sajtóban, a nyilvános beszédben egyfajta tömörséget, látjuk, halljuk gondolatok, nyelvi eszközök összezúfolását. a) Az olyan képzett szavakra gondolok, mint *elérhetőség*, *ráterősség*, *élhető* (környezet); b) a jelentéssűrítő összetételekre, mint *völgyhíd*, *részletkedvezmény*; c) a gyakori szimultán mondatstruktúrák, mint: Sajnálatos jelenség a munkával meg nem szolgált jövedelem szerzésére való törekvés; d) a nominális stílus eluralkodása: a *felülről jövő intézkedésre várás*, a *megfelelőség mindhárom követelmény vonatkozásában*. – Látjuk, a kreativitásnak nem mindenben elfogadható formái ezek. Az a), b), d) csoportról mondhatjuk, hogy hasznos tömörítések, bár a sűrűn előforduló „tengeri kígyó” szavak már bizony sokszor értelmezésre szorulnának, mint a *rendszerek együttműködhetősége*, *porlasztás-egyenletesség* (ha a köznyelvbe, a sajtóba kerülnek). Ugyancsak sok a jóból, ha a szimultán szerkezetek 6–8–10 szint mélységűek, s főleg, ha a rádióban vagy a tévében halljuk őket.

A diáknyelv, az ifjúsági nyelv, az újabban szlengnek mondott nyelvhasználati forma szavaival, szerkezeteivel, kifejezéseivel mindig is a nyelvi kreativitás, az elevenesség példája volt. A szleng – mindnyájan tapasztaljuk – erőteljesen nyomul a köznyelvbe, és frissességével, képeivel, tréfás fordulataival megérdemli a figyelmünket. Már több éve felvettem, hogy fogadjuk el a beszélt köznyelv eszközeként az olyan szavakat, kifejezéseket, mint *elvágják*, *elhúzták* (a vizsgán), *elhúzza a csíkot*, *nem jön össze*, *az öreg*, *a göré*, *állítsd magad takarékra*, *erdősít* (a tanár, ha sok elégtelent osztogat), *környezetvédő* (aki ugyancsak sok *fát* ad), *megfűjták* (a tízóraitam, sőt) *trombitá-*

(Folytatás a 6. oldalon)

A TARTALOMBÓL:

Büky László:
Kordában tart

Holczer József:
Öndefiníciók

Bedő J. István:
Milyen konyhanyelven írunk?

Dóra Zoltán:
Igéző

Graf Rezső:
A mindennapok nyelvi hordalékából

Zimányi Árpád:
Nyelvművelő kéziszótár

Minya Károly:
Vitairat a nyelvújításról

Kardos Tamás:
Orwell kísértete, avagy egy helyesírási homoiusion

És: új szavak, rejtvények, könyvek

Kedves Olvasóink!

Örömmel közöljük, hogy az elmúlt évben, 2004-ben csaknem félmillió, azaz 498 517 Ft volt az az összeg, amelyet Önök személyi jövedelemadójuk egy százalékának felajánlásával nekünk juttattak. Fogadják érte köszönetünket! Egyébként az összeget teljes egészében az Édes Anyanyelvünk folyóirat életben tartására, szerzői honoráriumokra, megbízási díjakra és terjesztési költségekre fordítottuk, fordítjuk.

Mivel ismét év végéhez közeledünk, már most kérjük előfizetőinket, olvasóinkat, szövetségi tagjainkat, hogy adójuk 1%-ával továbbra is bennünket támogassanak. Adószámunk: **19663155-1-43**. Együttal pedig jelezzük, hogy lapunk ára, valamint a szövetségi tagdíj, hasonlóan az idei évhez, 2006-ban sem emelkedik. Az Édes Anyanyelvünk egy-egy száma továbbra is 120, az egész évi előfizetés 600 Ft, a szövetségi tagdíj pedig, amely már a lap árát is magában foglalja, 1000, illetve diákoknak és nyugállományban levőknek 700 Ft.

A szövetség minden tagját s az Édes Anyanyelvünk minden olvasóját tisztelettel köszönti
az Anyanyelvápolók Szövetsége

Közérthetően magyarul!

Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (Manyszi) 1148 Budapest, Örs vezér tere 11. fszt. 1. Nyitás: 2005. január 3. Ügyelet: kedd-szerda-csütörtök 10.00–14.00

Honlap: www.e-nyelv.hu

Mobiltelefon: 06 30 318 9666

Ingyenes nyelvi gyorssegély: e-nyelv@e-nyelv.hu

Főbb szolgáltatások:

Szöveggondozás (szerkesztés, lektorálás, nyelvhelyességi, helyesírási javítás) – Közérthető szövegek írása, szerkesztése, minősítése – Nyelvi szakértői munka – Nyelvhelyességi tanácsadás, oktatás, továbbképzés („államigazgatási nyelvtanóra”) – Retorikai (beszédtechnikai) képzés

Szakmai háttér: Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport (2000–), Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ Kht. (2002–)

Fő támogató: a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

TARTALOM

Bencédy József: Az élő, eleven nyelv	1
Buvári Márta: Szálkák és rügyek	3
Büky László: <i>Kordában tart</i>	4
Holczer József: Öndefiníciók	4
Balázs Géza: Új toldalékok, utótagok?	5
Bedő J. István: Milyen <i>konyhanyelven</i> írunk?	6
H. Varga Márta: Egy újabb szerkezetvegyülésről	7
Dóra Zoltán: Igéző	7
Graf Rezső: A mindennapok nyelvi hordalékából	8
Dr. Del Medico Imre: Tisztelt Szerkesztőség!	8
D. L.: Díjak, jutalmak, érmek	9
Szabó Mária: Mesterkurzus	10
Komoróczy György: A magyar nyelv napjai Brassóban	10
Zimányi Árpád: Nyelvművelő kézikönyvtár	11
Minya Károly: Vitairat a nyelvművelésért	12
Grétsy László: Benyhe János Nyelv-ór-járata	13
Málnási Ferenc: 25 év anyanyelvünk szolgálatában	14
Batár Levente: A megőrzézésről	14
Kossuth Éva: <i>Auditál</i> és <i>akció</i> a mai magyarban – Kanadából nézve	15
Jakab István: Próbáljuk együtt megoldani!	15
Kardos Tamás: Orwell kísértete, avagy egy helyesírási homoiusion	16
Új szavak, kifejezések (37.)	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett új nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	19
Csorba Pirokska: Kecskerím-epigrammák	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: edesanyanyelvunk.anyanyelvapolo.hu (vagy: edesanyanyelvunk.anyanyelvapolo.hu) Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, fax: 303-3440. Információ, reklamáció: 06 80 444-444. További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1126 Budapest, Böszörményi út 20–22. Tel./fax: 3555-590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábíán Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az **Oktatási Minisztérium,**

a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,**

valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Szálkák és rügyek

Szálkáról szoktam írni, olyan jelenségekről, amelyek zavarnak, tehát szálkák a szememben. A jót természetesen vesszük, a rossz inkább szembeszökik. Ezúttal azonban főfigyelmet néhány kedvező jelenségre is, bár a „szálkák” most is többségben vannak.

Milyen nyelven beszélünk?

„A koncepciók replikatív szelekciónak ez az organizáció biztosítja”, „E jellegzetesen parazita attitűd meghökkenítő analógiát mutat a Foreign Direct Investment globális hatalomgazdasági aktorainak 20. századi viselkedésmódjával”.

Ezek a mondatok szakkönyvekből valók. De csakugyan az a céljuk a szakzövegeknek, hogy közönséges halandó véletlenül se értse meg őket? A szakszavak nem maradnak meg a szakmai keretekben, folyamatosan átszivárognak a köznyelvbe. Ha nem vigyázunk, rövidesen a mindennapi beszédben is csak a névelők, a kötőszók és a ragok lesznek magyarok. Sokszor már hamarabb eszünkbe jut az idegen szó, mint magyar megfelelője. Legalább olyan idegen szavakat ne használjunk, amelyeknek tudjuk a pontos magyar megfelelőjét! Emlékeztetőül közlök itt egy kis szöveget:

adminisztráció	1. papírmunka; 2. vezetés, igazgatás, kormányzat
agrárius	mezőgazdaság
aktor	szereplő
attitűd	magatartás
büdzsé	költségvetés, pénzügyi terv
bróker	alkusz
demonstráció	tüntetés
detonáció	robbanás, durranás
dialógus	párbeszéd
diszciplína	tantárgy, tudományág
kollektív	közösségi
kollaborál	együtműködik
koncepció	elképzelés, elgondolás, terv
kondíció	feltétel (kiv. 'erőnlét')
konzensus	egyetértés
kontraktus	szerződés
légkondicionálás	légközbiztosítás, de legtöbbször csak légűtés
légkondicionáló berendezés	légszabályozó vagy légűtés berendezés
menedzser	intéző, igazgató
medicina	1. gyógyszer, orvosság; 2. orvostudomány, orvoslás
ombudsman	szószóló
organizáció	szervezés, szervezet
preferál	jobban szereti, kedvez neki, ezt választja
szaniter	tisztasági (berendezés, helyiségek)
szelekció	válogatás
szelektív (hulladékgyűjtés)	válogatott, elkülönített, fajtánkénti (nem: „szelektív hulladékvalogatás”!)
tradíció	hagyomány

A legújabb, amellyel találkoztam: a *maturáltak*. Az újságíró röstellte még egyszer leírni, hogy *érettségizettek*, hát kínjában előrángatta ezt a latinból képzett szót. Pedig jobb kétszer a magyar szó, mint idegennel váltogatva! A szóismétlés elkerülésének van más módja is: a szórendet, a mondatfűzést másképp alakítani. Különben pedig – a szépirodalom kivételével, ahol viszont művészi eszköz is lehet – nincs túl nagy jelentősége a szóismétlésnek.

Régi szavaink közt is sok rokon értelmű van, rendszerint fokozati, hangulati, de legalább használati, stílusbeli különbséggel. A nyelv gazdaságosságára törekszik, ha két szó van valamire, előbb-utóbb elkülönül a jelentésük. Ez történt most a *hangverseny* és a *koncert* szóval. Fiatalkoromban csak a *hangverseny* szót használtuk. Mint minden másban, a nyugati kapcsolatokkal együtt visszajött itt is az idegen szó, a *koncert*. Jellemző, hogy az újabb műfajjal jött vissza. A könnyűzenei rendezvények a *koncertek*, a komolyzenei előadás maradt *hangverseny* – egyelőre. Sajnos azonban itt is terjed a *koncert*. Én jobban szeretnék mindkettőre magyar szót, de ha már használjuk az idegen eredetűt, legalább maradjon meg a megkülönböztetés!

A *kommunikáció* szó – hála egyes politikusoknak – kezd rosszálló értelmet kapni. Egy autójavító cég így csalogatja a vevőket: „Itt nem kommunikálnak, hanem beszélnek az emberekkel.”

Nyelvfelújítás

Még nyáron lettem figyelmes a Vámház körút egyik kirakatában erre a feliratra: „Itt minden kelme 500 Ft.” – Csakugyan: *kelme*. Régen kerestem az ordítóan idegen *textil* helyett a megfelelő magyar szót. A *selyem*, a *szövet* és a többi egy-egy fajtára vonatkozik, az *anyag* pedig annyi minden egyébre, a *méteráru* pedig csak a boltra használható, nem mondhatom, hogy *méterárut* veszek. Íme, egy kereskedő megtalálta a keresett szót, mégpedig a régiségből. Ízelgetem: *kelmebolt*. Veszek három méter vékony *kelmét*, ruhának való, bútorra való *kelmét*...

Muzsika volt fülemnek, amikor fiatal kolléganőm úgy emlegette a fiút, akivel járt, hogy „a kedvesem”. Ezt azóta már mástól is hallottam. Nemrég még nagyobb öröm ért. Egy elvált ismerősöm a „fiáról” beszélt. – Úgy tudtam, csak lányaid vannak – mondtam, mire ő: „A *mátkámé*.” Milyen gyönyörű szó! Már ringat is a dallam: „Mondom, mondom, fordulj ide, mátkámasszony.” Ismerősöm egy kicsit új értelmet adott a szónak, mert már együtt él az illető hölgyvel, nem csak menyasszonya, talán nem is akarnak összeházasodni, mégis egy szép szót keresett kapcsolatuk megnevezésére, és ezt találta.

Sokan rájöttek már, hogy a *terhes* nem szép szó, mert arra utal, hogy a születendő gyermek teher. A népnyelvben ismert *viselős* sem sokkal szebb. Néhanyan kezdik föleleveníteni azt a kifejezést, hogy *áldott állapotban van*. Ez viszont egy kicsit kenetesen hangzik. De van egy semleges, a lényegét kifejező és dallamos szó: *várandós*. A kismama várja a gyermeket. Nagy örömmre szolgál, amikor meglátta egy üzletet a Baross utcában ezzel a felirattal: VÁRANDÓSOK BOLTJA. Díjazni kellene az ilyen cégeket.

Néha a száraznak vélt fa is kihajt. Bár sok régi szavunkat elevenítenénk így föl!

Látszólag magyarul

Újabbban a siketnémákat, vakokat, mozgássérülteket stb. *fogyatékkal élők*-nek nevezik. Ez fordítás egy olyan nyelvből, amelyben a viszonyokat nem lehet toldalékokkal kifejezni. Akinek valamije – pl. hallása, látása – nincs, annak *fogyatéka van*, az valamiben *megfogyatkozott*, azaz *fogyatékos*. Ebben nincs semmi lenézés. Egyesek talán attól tartanak, hogy a fogyatékos a gyengeelméjűvel azonosítják, aki azonban *szellemi fogyatékos* – bár a *gyengeelméjű* sokkal szebb szó. Tehát a gyengeelméjű a fogyatékosok egy fajtája. Régen, kisé lenézve, de elfogadva, köntörfalazás nélkül neveztek *bolond*-nak (a falu bolondja), sajnálkozva *félkegyelmű*-nek (holott az egyház tanítása szerint kegyelmet legalább annyit kapott, mint más, csak ész kevesebbet), tréfásan *félnotás*-nak, *habókos*-nak, az *idétlen* elnevezés pedig a koraszülésre utalt (*idétlen*, azaz nem idejében jött), abból a tapasztalatból, hogy a koraszülöttek között gyakrabban akadt fogyatékos – nemcsak szellemi. Nem kellene hát lefoglalni a *fogyatékos* szót a szellemi fogyatékosra. De ahogyan a sántát, bénát *mozgáskorlátozott*-nak hívják, ha félnek a *fogyatékos*-tól, lehetne mindet összefoglaló néven *korlátozott*-nak (ami nem ugyanaz, mint a *korlátolt*) nevezni.

De minek egyáltalán mindenre gyűjtőszót használni? Mint a *nyílászáró szerkezetek*? Gyorsabban kimondom, hogy *ajtók*, *ablakok* – hiszen másról nincs szó –: három szótaggal rövidebb.

Ugyancsak fordítás – és finomkodás (hogy ne mondjam: sznobizmus) – eredménye a *humán erőforrás* vagy *emberi erőforrás*. Némelyik egyetemen már ilyen irányú képzést is indítottak. A *humán erőforrás* a szakember, az alkalmazott, a munkaerő, a személyzet. Mennyi szó! Minek kell újabb?! Aki pedig a munkaerővel – az alkalmazottakkal, a dolgozó emberekkel – foglalkozik, azt régen *személyzetis*-nek vagy *munkaügyi*-nek hívták. Volt rá szó.

Egy olasz érdekeltségű cipőboltban láttam ezt a kírás: *utolsó áras*, egy csemegeüzletben pedig ezt: *első áras*. Mind a kettő olcsóbbat jelentett. Amikor szóvá tettem, azt mondták, az ő cégüknél ezt használják. Az előbbi esetben tulajdonképpen (*vég*)*kiárusítás*-ról volt szó, ennek volt köszönhető az *árengedmény*, a *leárazás* – korábban *leértékelés*, *árleszállítás*. A második esetben a *kedvezmény* azt a célt szolgálta, hogy megismertessék a terméket. Erre már megszoktuk a *bevezető ár* kifejezést. Az *akció* szót is megszoktuk, de ezt nem kívánom reklámozni, mert nemcsak idegen szó, hanem túl sok jelentésű is (gondoljunk többek között az akciófilmekre!). Tehát van szó bőven, minek újabbal előállni, amely magyar szóval ugyan, mégis idegen gondolkodást hoz be?

Buvári Márta

Kordában tart

Egy politikai jellegű rádióműsorban hallottam, hogy bizonyos tevékenységeket „máshol *kordában tart* a törvény, de mintha nálunk nem lenne *korda*.” A magyar nyelv értelmező szótára szerint a *kordában tart* állandó szókapcsolat – jobbára a bizalmas beszélgetések nyelvhasználatában – a következőt jelenti: „Szoros, szigorú fegyelem alatt, keményen féken tart v[ala]kit, szigorúan bánik v[ala]kivel.” A szótár be is mutatja a használatot: „*Kordában tartja* a családját, feleségét, gyermekeit.” Jókai Mórtól is ad példamondatot: „A mamája ... ezentúl *kordában fogja tartani*.”

Nézzük meg, mi ez a *korda*, amely a hazai közéletben a rádióriportban megszólaló közéleti személyiség szerint mintha nem lenne.

A szó latin eredetű, a *chorda* ~ *corda* 'bél, húr, ideg, kötél' jelentésű. (Egyébként a latin a görögből vette át.) A magyar nyelvben hajdan a szerzetesi életmód révén honosodott meg a szó. A szerzetesek ugyanis kötelet viseltek a derekukon öv gyanánt. Már a Jókai-kódelexben megtalálható (mai írásmódra áttéve) ekként: „Azért nincsen semmim, hanem csak ingalja ruhám és *kordám* és szoknyám.” A szó a régiségben 'korbács, ostor' jelentésben is előfordul, nyilván a kötél egyik felhasználási módjával való érintkezés alapján. A szerzetesi fegyelemmel kapcsolatosan alakulhatott ki a magának a fegyelemnek a jelképeként való szereplése, illetőleg a *kordában tart* szólás.

A korábbi századokból van néhány adat, amely nemcsak a szerzetesi élethez kapcsolódó kordákat említi. A Magyar oklevélszótár például ezt közli 1556-ból: „Aprolek fekete selem *korda*.” Az Erdélyi magyar szótörténeti tár pedig *kordaöv* 'ezüstdrótból való öv' összetételt mutat be 1827-ből.

Van azonban a *korda* szónak egy rokona, amely viszont az angol nyelvből terjedhetett el, s jóval később, hiszen az angolban is csak a XVIII. századból adható. Ez a szó a *kord*, amellyel a zsinórszövetet, a bélelt szövetek egyik változatát nevezik meg. Többet ismerik a *kordbársony*-t (a szót is, az anyagot is: ez 'pamutból készült, bordázott szövésű bársony'). A szövettípusa vitte a nevét szerte a világba, van az angol *cord*-on kívül – amely 'kötél, zsinor, ideg, húr' jelentésű is – német *Kord*, cseh *kord* és még számos más nyelv-

béli. Tehát vándorszóvá lett. A magyarba vagy az angoltól, vagy a németből került bele.

A szócsaláddhoz tartozik a *kordométer*, amely hangszerek húrjainak vastagságát mérő eszköz.

S van még egy ugyancsak ideköthető szavunk, a *kordon*. Ez a franciából terjedt szét, és úgyszintén vándorszó lett. A francia *corde* 'kötél' a forrása az angol *cord*-nak, a német *Kordon*-nak, a cseh *kordon*-nak és a többi nyelvben föllelhetőeknek. A német katonai nyelv közvetítette a magyarba 'őrvonal, záróvonal' jelentésben, illetőleg 'zsinór, zsinag'-ként. Itt kell megemlíteni, hogy a francia *cord* *bleu* 'kék szalag (a leggyorsabb óceánjáró kitüntető jelvénye)' helyett a magyarban lehet röviden *kordon*-t mondani – van más francia kitüntető kékszalag is! –, hogy 'az államok láncszerű összefogása, szövetsége egy másik hatalom vagy hatalmi csoport ellen' ugyancsak *kordon*, hogy a kertészek a szegélyfákat hívják *kordon*-nak.

Már a régi magyarban előforduló *kordaöv* összetett szó is szemlélteti, hogy a benne lévő *korda* tulajdonképpen jelentése némileg elhomályosult. Erre napjainkból is van példa. A gépkocsi-tulajdonosok bizonyára hallották a *kordfonal* szót, s többnyire akkor ismerik meg, amikor a kocsival valamelyik gumibroncsa megsérül. A Magyar nagylexikon *gumibroncs* szócikkében az abroncs szerkezetét szemléltető ábrához egyebek mellett „köpenyváz (kordfonal)” magyarázat található. A *kordfonal* összetétel azt mutatja, hogy a beszélők egy része számára maga a *kord* nem jelentette a 'fonal'-at, ezért hozzátette a *fonal* szót, amely a gépkocsizó korszak embere számára úgynevezett motivált szó, míg a *kord* kevésbé vagy egyáltalán nem az.

A Magyar értelmező kéziszótár legújabb kiadása is tartalmazza a *kordában tart* szólást, és azt is megadja, hogy előfordulási gyakoriságának rangsorbeli helye 10 001–30 000. Ez a szótárban a ③ jelzetű az öt gyakorisági csoport közül a gyakoriság alsó határa: 1,1/millió szó. Tehát nem mondható: „mintha nálunk nem lenne *korda*”. Persze a fentebb említett rádióműsorban nyilatkozó politikus nyelvi tudatában nyilván a fegyelem jelképeként van meg a szó.

Büky László

Öndefiníciók

Ezúttal mindössze két könyvpéldát hozok. Az alábbi közlésekben az a szembeszökően közös, hogy ugyanazokkal a szavakkal adja vissza azok lényegét, mibenlétét. Talán nem is égbekiáltóan nagy vétekről – nyelvi ficamról, netán szegénységről – van szó, inkább: megmosolyogtatók. De azért elgondolkodtatók is. Meg kell vallanom: nem alaptalan félelemmel nyitottam ki címadásomhoz a Magyar értelmező kéziszótárt; lám, a *definíció* szóra ez a definíciója: „valamilyen fogalom meghatározása”. Ezen legutolsó szó igazából a közkeletű latinak a lefordítása. De legalább nem *definíciójára*-t írtak!

Egy, a népszerűvel kapcsolatos könyvben találtam e mondatot: „A kanásztülkőn is játszó B. T. kanásztülkőn is játszott...” Kézenfekvő ebből meghatározást szerkesztenünk: „A *kanásztülkőn játszó* (avagy: kanásztülök-játékos) az (az ember), aki *kanásztülkőn ját-*

szik.” Mivel nem kifejezetten tudományos könyvről van szó, nyilván nem várhatjuk el a szerzőtől az ilyen mondatot: „A kanásztülkőn játszó B. T. megszólaltatta azt a fúvós hangszert, melynek (Kodálytól Sárosi Bálintig egybehangzóan) legalkalmasabb anyaga a magyar marha szarva.” Mégis szebb, változatosabb – ugyanakkor nagyon is elegendő – közlés lett volna ennyi: „A *kanásztülkőn is játszó* B. T. ezt a *hangszerét* is *megszólaltatta*.”

Másik példám egy angol–magyar társalgási zsebkönyvben bukkant elém (az angol megfelelőt mellőzöm): „A *fizikai munkát* végzők a *fizikai munkások*, a *szellemi munkát* végzők a *szellemi munkások*.” Dehogy is javaslok a tagmondatok élére *nehéz testi*-t meg *íróasztalnál való*-t, netán *számítógépes*-t! Magamból kiindulva inkább megtoldom egy hasonlóval: „A *nyelv fölött örökdő ember*: a *nyelvőr*.”

Holczer József

Miért érdekes?

Új toldalékok, utótagok?

A reklám egyik legfontosabb stílus eszköze az ismétlés. Ha valamit sokszor mondanak, sulykolnak, akkor az a hallgatók bizonyos százalékában valamilyen mértékben megmarad. Ilyen sajátos ismétlés a toldalékok vagy utótagok ismétlése, illetve a nyelvtörténetből ismert, de a reklámvilágban újratemtődő szöveg-megelevenedés.

Ham-Let - Fitt-lesz!
100 g

Hamlet *hamm* bekapta!

A puffasztott búza a reformátkezés (nálam a hiánytérkezés) egyik terméke. Egyik márkanéve: *Ham-Let* (eredeti helyesírással), amelyet a békéscsabai Ham-Let üzem állít elő. A *Ham-Let* (ejtve: hamlet) nyilvánvaló szójáték: rímel Shakespeare hőisére (akinek egyébként nincs semmiféle köze a reformátkezéshez), valamint benne van a *ham*, vagyis a 'bekap' jelentésű igénk komplex, gyermeknyelvi eredetű szómondata. Kidolgozottabb formájában természetesen inkább *hamm* lenne (indulatszó), illetve *hami* ('étel', köznévi) és *lett*, azaz „hamm-lett”, vagyis 'elfogyasztott étellé vált'. De vajon csak ez az igen bárgyú szójáték ihlette meg a termék névadóit? Föltehetőleg nem. Létezik ugyanis egy hasonló végződésű, francia eredetű szavunk, ráadásul ételnév: az *omlett* (tojáslepeny). Erős a gyanú, hogy az *omlett* szó vége elvenedett meg az új márkanév alkotójában: *om-lett* → *Ham-Let*.

Tejföl – frissföl

A *tejföl* (*tejfel*) valódi összetett szavunk: *tej* + *föl* (*fel*), vagyis a tejnek a föl-színe, felszíne. A *-föl* utótag azonban új életre kelt az elmúlt évtizedben. Több tejfölszerű készítmény nevében, a név utótagjaként jelent meg, nyilvánvalóan mesterségesen alkotott márkanévként: *Frissföl*, *Krémföl*. E-mailben jelentkezett a szó feltalálója, Szőnyi Zoltán, és ezt írta a szó eredetéről: „Mivel a *frissföl* szót még 1997-ben én találtam ki, ezért a *frissföl* és a *krémföl* eredetét fölfedem Ön előtt. A tejipari normák a tejfölt mint megfelelő minőségű tejterméket igen precíz módon meghatározzák, pontosan körülírják. A krémföl és a frissföl nem felel meg ezeknek a szabványoknak a bennük lévő zsírtartalom miatt. A tejszí-

ri vállalatoknak nagy problémát okozott a megfelelő tejszír előteremtése olyan időszakban, amikor a piaci vásárlás a tejfölből a sokszorosára emelkedik (pl. karácsony, húsvét). A frissföl és a krémföl ezt a hiányt volt hivatott pótolni, mivel ezen termékek gyártásakor nem tisztán tejszírt, hanem növényi zsiradékot használtak. Tehát ezeknek a szavaknak az eredete az, hogy olyan nevet kellett kitalálni, amelyről a fogyasztó tudja, hogy tejföl, de mégsem mondják ki, mégsem használják ezt a szót. A *frissföl* és a *krémföl* elnevezések egy verseny eredményei. A krémföl gyártója előbb védette le az elnevezést, így mint konkurens tejipari cég, kénytelenek voltunk másik név után nézni.”

Nyelvészetiileg azt tehetjük hozzá, hogy egy összetett szó nem eleven utótagja a tudatos szóalkotás következtében képzőszerűvé vált, hiszen olyan újabb szavakat lehetett vele alkotni, amelyekben már nem feltétlenül volt logikai viszony az elő- és az utótag között, pl. *friss* + *föl* (frissnek a föle?). Hasonló módon keletkezett a *Krémium* is (előképe talán a *prémium*), bár ebben az esetben egy valóságos és a magyar nyelvben is előforduló *-ium* latin képző került egy magyar szó végére. Hasonló módon alkották meg a *szolárium* szót is, s annak mintájára napjainkban az *-ium* képző kiegészítésével – és nem is a megszabályosabb módon – a *bronzárium*-ot és a *bioárium*-ot.

És részben ide tartozhat a *pritamin* paprika megnevezése is, bár ebben inkább a kontaminációt (szóalakvegyülés) fedezhetjük fel: *prima* × *vitamin* = *pritamin*. Persze ez egyúttal a szöveg továbbszállása is.

-li

Van néhány – németből jött – szavunk, amelyek végén a *-li* toldalék fordul elő. Pl. *käubli*, *no-kedli*, *nudli*, *rödl*, *sercli*, *virсли*. Többségében a németből átvéve, némi ejtés-könnyítéssel keletkeztek. Így lett a *Würstel*-ből *virсли*. A *-li* végződést később egyes kereskedők toldaléknak (képzőnek) vélhették, és elkezdtek szaporítani a *-li* végződésű étel-, egészen pontosan a *virсли* mintájára a virslineveket: *füstli* (füstös virsli), *sajtli* (sajtos virsli), *jumboli* (óriási virsli) stb. A jelenséget szöveg-megelevenedésnek nevezzük. És kíváncsian várjuk, hogy mi lesz az újabb

-li, talán *kukac-li* (egészen parányi kolbász) vagy *óriás-li* (egészen nagy kolbász).

Traffi- és kipufipax

Az autók réme, a *traffipax* valódi öszvér szó: az angol *traffic* (forgalom) és a latin *pax* (béke) szavakból lett összerakva. Jelentése: a jármű sebességét raddal mérő és a megengedett sebességet túllépő járműről felvételt készítő rendőrségi berendezés. (Ha már felfedjük a szó eredetét, és ismerjük a rendőrségi gyakorlatot, az is nyilvánvaló, hogy mekkora eufemizmus rejlik a szóban.) Minya Károly sajtónyelvi gyűjtésében szerepel azonban a *kipufipax* is, vagyis az autók kipufogógázát mérő berendezés alkalmi neve (Nyelvművelek, tehát vagyok. Nyíregyháza, 2002. 63). S ugyanott más hasonló, tisztavirág életű és általa „névkérőnek” nevezett jelenségre is föl-hívja a figyelmet. Az *expó* szó mintájára alkották meg akkoriban a *csődpó*-t és a *nixpó*-t. Hogy a jelenség mennyire folklorisztikus (mennyire nyelvi törvények szerint folyik), annak szemléltetésére hadd említsek meg egy régi, a rendszerváltás idejéből származó viccet: „– Mi lesz nemsokára az MSZMP (emeszempé) neve? – ? – Nemeszempé, nemiszompé.” Viccet magyarázni tilos, itt is csak a *-pé* utótag önálló életre kelésének mozzanatára hívom fel a figyelmet.

Summa

A szöveg-megelevenedés a magyar nyelvtörténetben többször is előfordult, és új összetett szavak, sőt új toldalékok is keletkeztek a révén. A *-da*, *-de* szövegből a nyelvújítás során olyan képző jött létre, amely ma is él. A jelenség a folklórban is megragadható (például vicc formájában). Napjaink reklámgyurui fölhasználják a nyelv megannyi lehetőségét, és bővíteni is igyekeznek a kelléktárat. Az utótagok ismétlése az eredeti alak felismertetését, a szócsaladosulást (*virсли*, *sajtli*, *füstli*...) és a nyelvi humort egyaránt szolgálja. A jelenség sokszor a szóvegyüléssel áll kapcsolatban. Az utótagok megelevenedése új (sokszor homályos, nem motivált vagy tréfás) szóalakok létrejöttéhez vezet. Hogy ebből mi marad meg a nyelvben, az Önöktől függ!

Balázs Géza

Milyen konyhanyelven írunk?

Francia hatások a séf-től a fritőz-ig

Ennek a cikknek az első változata a Konyhaművészetben (2004/2.) jelent meg. A lap szerkesztőjeként tudom, hogy szerzőinket a szakács vagy cukrász szakmai érdemeikért becsüljük. Viszont nekünk, tollforgatóknak kell ügyelni arra, hogy mondandójuk szépen szóljon a lap hasábjain. Programadóként született tehát ez az írás. Az Édes Anyanyelvünk számára pedig azért küldtem el, mert e lapban tudomásom szerint még senki sem foglalkozott ezzel a szaknyelvvél.

A konyha nyelvhasználata is állandóan frissül, újabb anyagok, hozzávalók használata válik mind általánosabbá, új eszközök és újra szokásba hozott régiek kerülnek az értő szakácsmesterek kezébe. De vajon a sok idegen szóból, sok megnevezéssel ismert fűszerből nem kerekedik-e ki valami rettentő zagyvaság, nem lesz-e a homály még sűrűbb, mint előtte volt?

Számos nyelvművelő írás foglalkozott például a sport nyelvvel, a közélettel, az iparéval, továbbá számos jó szándékú (vagy éppen délibábos) nyelvtanár alkotott vagy vett használatba újabb és újabb szavakat. A konyha szaknyelve ebből jobbra kimaradt.

Közismert, hogy amelyik idegen szót hosszabb időn keresztül használják, az előbb-utóbb idomul a befogadó nyelvhez, s eredeti írásképét elveszíti. Egy darabig párhuzamosan él az idegen és a kiejtés szerinti forma, de végül magyaros írásmódja rögződik meg. Mi több, az eredeti írásmód megőrzése sznobizmusnak tűnik.

Az európai hagyományos konyhaművészet joggal tekinti zsinórmértékének a francia konyhát. Ez helyes ugyan, de nyelvhasználati szempontból igen sok kedvezőtlen következménnyel jár. Kezdjük a *séf*-tel! Ez könnyen leírható, hangalakja sem új el a magyar nyelvtől (bár az igazat megvallva, elenyésző az *f* hangra/betűre végződő és nem idegen eredetű szavak száma). De nem tudom, mit kezdjek az *Executive chef* hímmzett felirattal a konyhai vezéregyenységek köpenyén. Nekem ugyanis az *executive* végrehajtót jelent, de mint kiderült, az *E. C.* irányít, nem pedig végrehajt. Mindenesetre sem a *Chef* oldal (egy szakfolyóiratban), sem egy *Chef ecet* (a palackban) nem lesz attól séfesebb, ha francia (az angolba is átkerült) írásmóddal írjuk.

Ez a fránya francia nyelv amúgy is sok gondot okoz. Például néma szóvégi *e*-ivel. A szóvégműtató szótár első merítésre harminc olyan szót mutat, amelyeket követhetnénk; a *parkett*-en kezdve, és a *sziluet*-en meg a *piruet*-en végezve. (A második merítés bizonyára még többet adna.) Ezen felbuzdulva döntöttünk úgy: a Konyhaművészet csak és kizárólag a *bagett*, a *raklett* és a *vinegrett* alakokat fogja nyomtatásban használni. Erdemes megfigyelni, hogyan változott például a különféle mártások írásmódja. A *besamel*-, a *remulád*-, a *muszlinmártás* már a hetvenes-nyolcvanas években megmagyarosodott.

Visszakozunk ellenben egy másik kérdéskörben. Közismert, hogy a képpenészes sajtok királya a *Roquefort*. Csakhogy a név eredetvédett, nem nevezhető úgy semmi más, hiába fért el a *rokkort* a magyar helyesírási szótárban. Hasonló a föllálás a *Cognac* megyei *cognac* és a *konyak* dolgában. Vagyis csak az eredeti sajt és szeszes ital viselheti a helyhez kapcsolódó megnevezést. (Még szerencse, hogy a nyelvjűjtás megalkotta számunkra a *pezsgő* szót, mert különben szenvedhetnénk a *Champagne* – *sampány* párossal is.) És amint a kedves olvasó láthatta: váltogatnunk kell a színimák között: vagyis *képpenészes sajt*, *márványsajt* (ámbrar ez is márkanév, talán legfeljebb nem annyira védett), illetve *borpárlat*, *borlelke*, esetleg *párlat* (a *brandy* vagy *weinbrand* használatával nem oldunk ám meg semmit!).

Folytatva a francia nyelvnek a konyhai mesterségekre tett hatását, érdeemes egy kis kitérőt tenni a múlt szakkönyveinek lapjaira. A kitűnő gasztronómus, Korpádi Péter segítette a reprint kiadáshoz Diittmayer Andor 1925-ös kiadású művét, a *Gasterea* című szakácsművészeti lexikont. Nagyszerű kézikönyv, mára elfelejtett kifejezések és technológiák gyűjteménye. Szinte teljes terjedelmében a francia módozatok magyarázata.

Benne megtalálható a vékony metéltre vágott zöldség, a *julienne* (*zsülienn*). Bizony, a Konyhaművészet oldalain már eddig is csak a *gyufaszálla vágott* zöldségről írtunk, és ha már leányokról esik szó: a jövőben sem jelenik meg hasábjainkon a *Crêpes Suzette*, csak a *palacsinta*. Ezekben az esetekben ugyanis nem a kiejtés szerinti megnevezés használata segíti az olvasót (vagy az éttermi vendéget), hanem a tartalom megmagyarázása.

Visszatérve azonban a kiejtés szerinti átírásra: védelmembe veszem a *fondü* alakot, még ha ez nem is annyira a mesterségszerű vendéglátás, hanem inkább a házi vendégvárás eszközüvé igyekezett válni az utóbbi években. Nemcsak házi, de nagykonyhai eszköz is a *friteuse* (*fritőz*), vagyis *olajsütő*. Ha engedékeny lennék, azt mondanám, hogy elérne a *dizőz*, *masszóz* stb. mellett, de nem vagyok engedékeny, mert bár átmenetileg ezek is éltek a beszélt nyelvben, ki is koptak belőle. Másrészt, ha nagyon keresnénk valami mást helyette, egy szakácstól hallottam a rövid *fritu* nevet, ami ugyan pontatlan (bizonyára elhallásból született), de az *u* végű becező alakok között helyet kaphatna.

Erélyesen lándzsát török viszont a *vok* alak mellett – szemben a *wok*-kal (lásd még *kivi* kontra *kiwi*). Gyanítom, a különlegesen mély kelet-ázsiai serpenyő a mindent elárasztó pinjin (ejtsd: pinjin) átírású szavak miatt nem kapta meg jogos magyar *v* betűjét. De ha tíz év pontosan elegendő volt, hogy a számítógép használata átalakítsa a magyar szakcsótárak helyesírását, akkor egy serpenyőtől sem futamodom meg!

Bedő J. István

(Folytatás a 1. oldalról)

nak nézték, szemé van a labdának. Bárczi Géza és Illyés Gyula is védelmébe vette mint a városi folklór szavait az olyanokat, mint *elkapta a gépszi, ráver a munkára, rákapcsol, falaz vkinek.* Az értelmező kéziszótár második kiadásában Pusztai Ferenc és munkatársai az argó minősítésből szelidebbre vették, bizalmas minősítéssel a fentiek közül a következőket: *elhúzza a csíkot, összejön, az öreg, állítsd magad takarékra, megfúj vmit, elkapja a gépszi, ráver* (a *munkára*), *ránakapcsol, falaz vkinek* – tehát a többséget. Azt gondolom, lassan kialakul az egyetértés, hogy a szleng eszközei közül elfogadhatjuk a beszélt köznyelvben a tréfás szavakat, kifejezéseket, úgyszintén a képszerű eszközöket; de természetesen szó sem lehet a durva és trágár szavakról.

Nagy divat lett a mobil, a rádiótelefon, és bizony új nyelvhasználatot, új stílust szül, főleg az SMS. A mobil hasznosságát ma már senki sem tagadja. A *bunkofon* megnevezés már a múlté, de a nyelvhasználat megítélése nem egységes. Kétségtelenül van veszélye: tartalmilag felületességre, formailag pongyolaságra csábít. Jó hatása, hogy a rádiótelefon, főleg az SMS tömörségre szorít.

Az SMS szinte az írott változata a beszélt nyelvnek. Érthető, hogy gyakoriak itt is a nem teljes mondatok. Hatásuk a beavatottság, a „fél szavakból is értjük egymást” érzületén alapozik.

Sok az SMS-ben a rövidítés; egyik-másik erősen egyéni, szinte rejtélyes a kívülálló számára, s növeli az intimítást: *6ott*,

sz/2 (félsz). Ezek a rövidítések a gyakran hiányolt nyelvi kreativitás, ötletesség jó példái.

Van nemkívánatos hatása is a mobilnak, az SMS-nek. Az egyik hallgatóm írta dolgozatában: „Az SMS-sel nem lehet alapot, érzelmeket kifejezni, nem lehet történeteket elmesélni. Az SMS arra hivatott, hogy röviden, lényegre törően feltegyünk egy kérdést, vagy például emlékeztessünk valakit valamire.”

Károsnak kell mondanunk itt is, a világhálón is a központosítás hiányát, a hosszú magánhangzókon az ékezetek bizonytalanságát. Ez gondot okoz az iskolában és természetesen a mindennapi életben, mert szerintem, sokunk szerint a központosítás hibái zavarják a szöveg megértését.

A felsorolt jelenségek alapján fölmerülhet a kérdés: vajon új kommunikációs módor van kialakulóban? Nem mernék erre igennel vagy nemmel válaszolni. Amennyire üdvözljük a tömörséget, rövidség terjedését, annyira zavarnak a terpeszkedő kifejezések, nehezítik a megértést a nominális, szimultán mondatok; amilyen kreatív tud lenni a szleng a szóképek és a nyelvi tréfák alkotásában, annyira közhelyes és trágár máskor. Divat (?) a gyors beszéd, az idegen szavakkal élés, de ezek a jelenségek is hullámanak a használatban, csökkennek és erősödnek. Ez a helyzet is arra int, hogy sokoldalúan, gondosan elemezzük a nyelv és a nyelvhasználat jelenségeit, és támogassuk, ami hasznos, de törekedjünk visszaszorítani, ami zavarja, zavarhatja a megértést.

Bencédy József

Egy újabb szerkezetvegyülésről

Köztudomású, hogy a részeshatározó a magyarban azt fejezi ki, hogy az alaptagban megnevezett cselekvés, történés kinek vagy minek a részére, számára (javára: dativus commodi vagy kárára: dativus incommodi) megy végbe.

Legjellemzőbb kifejezője a *-nak, -nek* ragos névszó, pl. Almát ad a gyerekeknek. Vonzatszűrűen néha más ragja is lehet (*-ra, -re; -hoz, -hez, -höz*), pl. két személyre van terítve, Levél a hitveshez (Radnóti).

A részeshatározói esetviszony a *-nak, -nek* esetraggal ellátott névszón kívül kifejezhető körülírással is, elsősorban a *számára* és a *részére* névutók segítségével. Néhány példában a *számára* névutóhoz hasonló jelentésben találjuk az *előtt* névutót is, amelynek eredeti helyjelölő funkciója sok esetben még erősen érződik, pl. Vonzóbbá akarta tenni magát a felesége előtt. Részeshatározói névutó a *javára* is, pl. 1:0 a Fradi javára, amely gyakran komplex rész- és célhatározónak tekinthető, ahogyan a *hasznára, kárára* határozó is, sőt a tekintethatározók egyik jellemző kifejezőeszköze, a *nézve* névutó is hozhat létre komplex tekintet- és részeshatározót, pl. „[a kastélynak] csak arra nézve van értéke, aki ... oda megy lakni” (Jókai Mór: OM. XLVI, 107).

Annak ellenére, hogy a részeshatározói esetviszony kifejezésére alkalmas rokon funkciójú nyelvi elemek helyes használatára vonatkozó szabályokat az iskolázott beszélők általában jól ismerik, mind a szóbeli, mind az írásbeli nyelvhasználatban gyakran vétének a nyelvhelyesség ellen, pl. (a) a *részére, számára* névutókat *-nak, -nek* ragos névszók után használják (A klubnak a részére folyóiratokat is rendeltem), (b) a hivatali zsargon által népszerűsített *számára, részére* névutókat gyakran előnyben részesítik a *-nak, -nek* raggal szemben, (c) meglehetősen általánossá vált a *felé* névutónak részeshatározói szerepben való alkalmazása, (d) a részeshatározói szerepben helytelenített *felé* bürokratanyelvi használatának párjaként az utóbbi időben mintha terjedne az eredendően konkrét helyhatározói jelentésű *irányába* névutószerű alak is; a részeshatározói funkciójú *felé* és *irányába* használata egyaránt pongyolaságnak, modorosságnak, nyelvi hibának számít.

Az említett típushibákon kívül a mai nyelvhasználatban újabb pontatlanságokra is felfigyelhetünk. A Kossuth rádió 2005. április 9-i műsorát hallgatva ez a szokatlanul hangzó mondat ütötte meg a fülemet: A szövetkezetek fontos részeivé váltak a gazdaság számára. E felelős mondat szerkezetvegyülés (kontamináció) következtében jött létre: (1) A szövetkezetek fontos részeivé váltak a gazdaságnak, (2) A szövetkezetek fontos részekké váltak a gazdaság számára.

Miért is helytelen, felelős A szövetkezetek fontos részeivé váltak a gazdaság számára mondat?

A kérdéses mondatban található egy birtokos személyjeles főnév (*részeseivé*), amely mellett rejtve vagy kimondva meg kell(ene) jelennie egy birtokosnak. Ez utóbbi esetben a birtokos lehetne *-nak* ragos (A szövetkezetek fontos részeivé váltak a gazdaságnak) vagy testes rag nélküli névszó (A gazdaság fontos részeivé váltak a szövetkezetek), de semmiképpen nem lehet névutós névszó. A vizsgált mondat tehát a *gazdaság számára* névutós szerkezettel kifejezett „birtokos” miatt minősül helytelennek.

A kontaminációban részt vevő (1) mondatban a különleges, átmeneti esetként számon tartott, ún. dativus possessivust (birtoklást kifejező részeshatározót) tartalmazó birtoklásmonddal van dolgunk. Ez a szerkezet elsősorban azokban a nyelvekben található meg, amelyekben nincs vagy csak ritkán használatos a 'habeo', azaz 'bír, birtokol, van neki' jelentésű ige. Ez jellemző a magyarra és általában az uráli nyelvekre, pl. *Pistának szép nagy háza van, Egy embernek volt három fia*.

Míg a szoros szerkezetű birtokos jelzős szerkezetekben a kötelező morféma nem az elől álló birtokos jelzőn jelenik meg (az ugyanis lehet ragos is, ragtalan is), hanem a jelzett szón (pl. *Pistának a háza szép / Pista háza szép*), addig a megszakított sorrendű birtokos szerkezetben, az ún. birtoklásmondatban a birtokos jóval lazább kapcsolatot tart fenn birtokszavával, ezért a *-nak* rag nem fakultatív, hanem kötelező elem a birtokoson (pl. *Pistának szép nagy háza van*).

A (2) mondatban a *gazdaság számára* névutós szerkezet részeshatározói viszonyt fejez ki. Mivel ez a körülírással szerkezet nincs kapcsolatban a birtokos szerkezetekkel, ezért ebben a mondatban a birtokos személyjel használata nem hogy nem indokolt, hanem hibás is (*részesei*). A rádióban elhangzott mondatban tehát a dativus possessivust tartalmazó (1) mondat összekeveredni látszik a részeshatározói névutós szerkezetet tartalmazó (2) mondatdal.

Létezik olyan felfogás, amely szerint az alak- és szerkezetkeveredés objektív nyelvi tény, ennél fogva nem tekinthető hibásnak, hanem csupán egy változás megjelenésének. Ha azonban azt akarjuk, hogy mások minden nehézség nélkül megértsék mondanivalónkat, illetve ha mi magunk is szeretnénk minden kétséget kizáróan felfogni embertársaink közlését, akkor célszerű a kialakult normák szerint használnunk anyanyelvünket. E cél érdekében pedig – úgy vélem – a fentebb tárgyalt szerkezetkeveredést is a kerülendő jelenségek közé kell sorolnunk. Ennek fényében kategorikusan visszautasítandónak tartom azokat az utóbbi időben publikált nézeteket, amelyek a nyelvművelést felesleges és tudománytalan ténykedésnek tekintik.

H. Varga Márta

Igéző

Természetesen nem Lengyel Józsefnek ilyen című kisregényéről lesz szó ebben az írásban, hanem arról, hogy a nyelvhasználatban mostanában egyre többen igéznek, pontosabban igét képeznek szinte minden névszóból, ami csak a szótárban megtalálható. Ezekből a „szóalkotásokból” mutatok be hármat. Az elsőre egy barátom hívta fel a figyelmem, a másik kettőt magam hallottam.

Íme az első: *közbeszerestetek*. Ezt a főváros valamelyik képviselőnéje mondta a rádióban. *Közbeszerzés* főnevünk viszonylag fiatal. Egyike azoknak, amelyeket az utóbbi évek gazdasági és politikai változása, a társadalmi szükséglet hozott létre. Az ÉKsz. 2003-ban megjelent átdolgozott, bővített kiadásában már olvashatjuk a jelentését: „*Állami szervezeteknek, önkormányzatoknak, közszolgáltatóknak*” az a törvényben szabályozott kötelezettsége, cselekvése, hogy meghatározott értékhatár felett az árukat, ill. a szolgáltatásokat nyilvánosan szerzik be, ill. rendelik meg.”

A *közbeszerés* ige természetesen nincs benne a szótárban, és remélhetőleg nem is kerül bele, mert még mielőtt a szótárt újra átdolgoznák vagy bővítenék, már ki is kopik a szókészletből.

Most pedig következzen a másik két szó! Amikor egy vidéki település polgármestere hivatalának köztisztviselője egy munkaszüneti napon késő este ment hazafelé a hivatalából, arra a kérdésemre, hogy milyen fontos tennivaló miatt ment be hétvégén a hivatalba, ezt felelte: *jogharmonizálók*. A szó, mint megtudtam, azt jelenti, hogy a helyi jogszabályokat az EU-előírásokhoz igazítja, azaz összhangot teremt velük. Ezek az alkalmi szóalkotások elvonással keletkezett igék. Legfeljebb csak a bizalmas szóhasználatban, a szakmai zsargonban fordulhatnak elő. A nyilvános megszólalásban mindenképp kerülendők.

Végül hadd mutassam be az igeképzés legmerészebb példáját, amely véletlenül ütötte meg a fületem. A Szentatya halála után egy kisebb társaság tagjai mel-

tatták II. János Pál munkásságát. Egyikük azt az eseményt említette, amikor a pápa felkereste a börtönben merénylőjét, aki, a beszélő szavaival, *meg akarta merényleni*, majd megbocsátott neki. A *merényletet követ el* szószervezetet nem célszerű a *merényel* igével helyettesítenünk. Nemcsak azért, mert szokatlan, hanem azért is, mert erőltetett.

Nyelvművelőink általában nem ellenzik az elvonást, mert ha az így létrehozott szavak jelentéstöbbletet hordoznak, előbb-utóbb meg is honosodnak a nyelvhasználatban. Mínya Károlynak a Mai magyar nyelvújítás című könyvében is ott vannak a *gépír* és a *gyorsír* szavak. Ezeket már az új kiadású Magyar értelmező kéziszótárban is megtaláljuk. Am a *nagytakarít* igét szótárunk a bizalmas stílus szavának minősíti, és jelentését így értelmezi: „*Nagytakarítást végez*.” Sem a *népszavaz*, sem a *szolidarit* nincs benne a szótárban. Nem is hiányoljuk őket, ugyanis erőltetettek, mesterkélték. A *népszavaz* helyébe a *népszavazáson vesz részt* szókapcsolatot vagy egyszerűen a *szavaz* igét javasoljuk, a *szolidarit* pedig annak szinonimáival, a *rokonszenvez*, *együtt érez*, *közösséget vállal* szóval, illetve kifejezésekkel helyettesíthető.

A példáinkban bemutatott szavakat lehetőleg kerüljük! Mondjuk így: *Az önkormányzatok nyilvános pályázat útján szerzik be az árut, illetve adnak megbízást bizonyos feladatok elvégzésére. A jogszabályokat hangolom össze. A pápa ellen merényletet kíséreltek meg, követtek el*.

Talán reménykedhetünk abban, hogy a fent bemutatott szavak hamarosan kihullnak a rostán, s nem válnak közhasználatúvá, azaz nem „közhasználatúsdognak”. Írásomat azzal a tanáccsal zárom, hogy csak mértékkel „igézünk”, és ne akarjunk mindenáron „szóalkotni”.

Dóra Zoltán

A mindennapok nyelvi hordalékából

„Hűséggel ... egyes-egyedül a nyelvnek tartozom, a magyar nyelvnek” – valja Esterházy Péter. Napjaink nyelvhasználatában ez a kötelezettség egyre többször és egyre többeknél merül feledésbe. Következzenek a legújabb nyelvi „hütlenségek”!

❶ Miként értékelné ennek a két napnak a *hozományát*? – kérdezi a riporter az interjúalanyától a rádióban. Pedig bizonyára nem ’a menyasszony vagyónára’ gondol, hanem annak a bizonyos kétnapos tanácskozásnak az *eredményére, hozadékára*. – „Az egyesület örömmel üdvözlőné az üzemanyag jövedékiadó-*tartamának* lehetséges csökkentését” – olvashattuk egy országos napilap hírében. Valójában azt akarta írni a szerző, hogy az *adórtalom* mérséklését, az adó összegének csökkentését javasolja az egyesület. – Ugyancsak napilapból való a következő részlet: „Beszédének *zárlataként* kijelentette az előadó, hogy...” Helyesebben: beszédének *befejezéseként, (le)zárásaként*. – „*Vegyítsük* egymással az egyes tudományágakat” – írják egy állatokról szóló film tartalmi ismertetésében. *Vegyíteni*, vagyis *összekeverni, elegyíteni* inkább csak anyagokat szoktunk, tudományágakat nem. – „Nálunk a családban a gasztronómia mindig *erős vonalat képviselt*” – adja tudtunkra egy borász a nyilatkozatában. Az effajta fogalmazásról Lőrincze tanár úr szellemes példája jut az eszembe: „*Otthon disznóhúst* eszünk *krumplival*, de a vendéglői étlapon *sertéshús* van *burgonyával*.”

❷ További szóhasználati pontatlanságok: „A törvény *üzemel*” – nyilatkozza a rádióban egy jogász szakember. Holott ez az ige csak gép, intézmény működésének megnevezésére használatos, a törvény *hatályos*, vagyis *hatályban, érvényben van*. – „Az épület *meggyengülhetett* a robbanás következtében” – olvasom egy újsághírben. *Me gyengülni* csak élőlény (ember vagy állat) szokott, a ház, az épület csak *megroppanhat*. „*Megborult* szerkezet”-ről írnak egy újságcikk címében. Csak találgatni tudok, milyen jelentésben használhatták. Mert nem mindegy, hogy csak *megbillent* valami, vagy *fel is borult*.

❸ Se szeri, se száma az újabb és újabb igeikötős igéknek szóban és írásban egyaránt. Mintha a ma embere az alapige jelentését mindenáron erősíteni akarná, megtoldva különféle, szinte találmokra kiválasztott igeikötőkkel. A példák többsége a rádióból vagy a televízióból

való: „Mindenkit *meg* kellene *tesztelni*”; „*Beújított* a Magyar Televízió”; „A férfi egyedül akarja *levadászni* legjobb tanítványát”; „*En* amikor *le sminkelek*” (ezt egy operaénekesnő mondta); „*Ez le van papírozva*”; „Folyamatban van a tisztségek *leosztása*” (inkább *széfosztás*-ról szokás beszélni); „Két állam van itt *összekényszerítve*”; „A fogyasztói örület csak így lehet *elcsitítani*” (pontosabban: *lecsillapítani*); „Átalakítás előtt áll a három éve *becsődölt* légitársaság”. Teljesen fölösleges viszont az igeikötő a következő két példában: „*Akkor sem tudta személyét beazonosítani*”; „*Drasztikusan leromlott* a magyar cégek fizetési morálja.”

Hasznos tanácsként idézhetjük Vas Istvánnak Nyelvtani kérdések című verséből: „... az igeikötők bezzeg határozottak: / Jól válogatva cselekedni tudnak. / Az sem mindegy nekünk, hogy – tesztem azt – / Az alany meghalaszt vagy elhalaszt.”

❹ Szóhasználati ficamok (súlyosbító körülmény, hogy mindhárom példánk írásban fordult elő): „A medve bőrére való korai *koccintás* megfordíthatja a rokonszenvet” (a medve bőrére *inni* szoktunk, amikor olyan eredménynek, sikernek örülünk, amit még nem értünk el); „Ebben az évben is nagy hangsúlyt *fektettek* a szakmai felkészülésre” (átvitt értelemben helyesebb a *helyeztek* igealak használata); „Az írás végül is arra a következtetésre *lyukadt ki*, hogy...” (ha már ragaszkodunk ehhez a mesterkélt formához, akkor is következtetésre *jutott*, vagy egyszerűen *azt állapította meg, azt fejezi ki*).

❺ A szólások nem kellő ismeretéről árulkodik utolsó példánk: „Az eset *balul sült el*” (eredetileg: *rosszul sült el*, illetve *balul ütött ki*). Sajnos, *balul sülték el* a most idézett mondatok is. Különösen aggasztó, hogy legtöbbjüket nem a nyilatkozók, hanem hivatásos újságírók, riporterek mondták ki vagy írták le.

Kazinczy intelmével búcsúzzunk: „Legyünk rajta, hogy a hazát rosszabbul ne adjuk által gyermekeinknek, mint atyáinktól vettük.” Ezt alkalmazhatjuk a nyelvre, a nyelvhasználatra is!

Graf Rezső

Tisztelt Szerkesztőség!

Egyre több szó esetében tapasztalom azt, hogy használója, alkalmazója nincs tisztában jelentésével. A jelenséggel mind magyar szavak, mind idegen nyelvekből átvett szavak használatkor találkozom. Íme egy kis csokor ezekből.

Ezen a nyáron járt le Mádly Ferenc öt évre szóló köztársasági elnöki megbízatása. A professzor mandátumának teljes idejét kitöltötte, és annak lejártakor illő körülmények között *távozott*. Mégis mint *leköszönő* elnökről beszéltek róla a hírközlés különböző eszközeiben, holott nem mondott le – a *leköszönés* ugyanis valamilyen tisztségről való lemondást jelent.

Az augusztusban lezajlott Sziget-hétről valaki úgy nyilatkozott, hogy a rendezvény már több százezer látogatót fogadóvá *fajult*, ami örvendetes tény. Ha tudná a nyilatkozó, hogy mi az *elfajult* szó jelentése, nyilván nem így fejezte volna ki magát.

Egy francia film magyar szinkronjában valaki kijelentette, hogy *hármában* pompás *duót* alkothattának a film hősei. Hát még ha *szólót* alkothattának.

A nyáron szerencsés kimenetelű baleset történt Kanadában. Egy nagy francia utasszállító gép rosszul szállt le, és nem tudott megállni a kifutópályán: túlment azon, és egy vízesárokban állt csak meg. Noha ki is gyulladt, az utasok és a személyzet szerencsésen megúszták a balesetet; néhányan megsérültek ugyan, de mindenki életben maradt. A televízióban azonban azt hallottam, hogy a *katasztrófa* szerencsés végű volt.

Sok szó esik – helyesen – a különféle kisebbségi csoportok jogainak a védelméről. Az azonban roppant furcsa, amikor a szóvivők egyike az általa képviselt csoportot sújtó *negatív diszkrimináció*-ról panaszkodik. Illenék tudnia, hogy a *diszkrimináció* szó jelző nélkül is hátrányos megkülönböztetést jelent. Tévedése abból a feltevésből ered, hogy ha van pozitív diszkrimináció, akkor kell lennie negatívnak is. Aki a nyilvánosság előtt hivatalosan képvisel valamely csoportot, annak illenék ismernie az általa használt idegen szó jelentését.

Végezetül egy személynévnek egy másikkal, helyesebben egy becenévvel történő felváltását teszem szóvá. Ferenc József magyar király felesége a szép emlékezetű Erzsébet királyné volt. Ismeretes, hogy magyarbarát volt, szerepet játszott a kiegyezés előkészítésében. Nevét még a negyvenéves diktatúra alatt is híd és főútvonal viselte Budapesten. Amióta nálunk is bemutatták a Ferenc József és Wittelsbach Erzsébet megismerkedéséről és ifjúkori szerelméről szóló – tagadhatatlanul kedves, ám giccses – filmet, amiben az azóta, sajnos, elhunyt Romy Schneider játszotta a *Sisi*-nek becézett hercegisasszony szerepét, azóta a magyar sajtóból kiveszett az *Erzsébet királyné* megnevezés, és csak *Sisi*-ként esik róla szó. Még egy cukrászda is viseli a becenevet. Erzsébet volt az egyetlen olyan magyar királyné évszázadok óta, aki jól megtanult magyarul, sőt még verseket is írt nyelvünkön. Tartsuk meg őt *Erzsébet*-nek, és hagyjuk a *Sisi*-t Ausztriának!

Dr. Del Medico Imre

AZ ANYANYELVI MOZGALOM ESEMÉNYEI

Díjak, jutalmak, érmek

Kazinczy-díjak

A Kazinczy-alapítvány, tekintettel az alapítvány letételének 45. és a Kazinczy-versenyek megindulásának 40. évfordulójára, kettővel megnövelte az ez évben kiadható díjak számát, s így – kivételesen – öt Kazinczy-díj kiadásáról döntött.

1. *Vadász Ágnes*, a Magyar Rádió munkatársa. – Magyartanári diplomáját megszerezvén két éven át a szolnoki stúdióknak volt műsorszerkesztője, bemondója, interjúkészítője; majd közel 30 éven át a Magyar Rádió főhivatású hírolvasó bemondója; 1971-től különféle műfajú műsorok állandó közreműködője is. 1980-tól beszédtanára belsős rádiós tanfolyamoknak, résztvevője a vidéki stúdióbeli továbbképzésnek, retorikai és beszédtechnikai gyakorlatvezető a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Segítette a fiatal televíziósok képzését is.

2. *Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna*, a győri Kazinczy Gimnázium tanára. – A Beszélni nehéz! mozgalomba több mint másfél évtizede kapcsolódott be, mint a Baross Gábor Szakközépiskola körvezetője. A Kazinczy Gimnáziumba kerülve, az országos döntők ünnepeinek szervezésében, majd a nyári anyanyelvi tábor munkájában vett részt, egy évtizeden át Hérics Lajosné segítőjeként, majd utódként. Z. Szabó Lászlótól átvette a Kazinczy-kiadványok sorozatának szerkesztését. A győri és sátoraljaújhelyi döntőkön sikerrel szerepeltek felkészítettei; az Anyanyelvpolók Szövetségének képviselőjeként közreműködik szlovákiai, vajdasági és erdélyi regionális döntőkön.

3. *Grábics Júlia*, a győri Kazinczy Gimnázium tanára. – Mintegy másfél évtizede vezetni iskolájának – ma már Z. Szabó László nevét viselő – Beszélni nehéz! körét. Versenyfelkészítő munkájának segítségével tíz év alatt kilenc növendéke lett Kazinczy-érmes, hat jutalmazott; van sátoraljaújhelyi plakettet és Kazinczy-jelvényt elnyert tanítványa is. A Kazinczy-tábor munkáját foglalkozások vezetésével segíti; állandó tagja a vajdasági zsűrinek, bírálobizottsági tag megyei elődöntőkön.

4. *Pátkai Andrásné*, a váci Bernáth Kálmán Kereskedelmi Szakközépiskola tanára. – Nehéz terepen – szakmunkásképzőben, majd szakközépiskolában – vezet, másfél évtizede, tanulóinak Beszélni nehéz! körét; egy időben két csapatban is. Ösztönzésére iskolájában önálló tanári szakkör is alakult, s városának más iskoláiban is szerve-

ződtek beszédművelő csoportok. Megszervezője és vezetője az Anyanyelvpolók Szövetsége helyi csoportjának. Növendékei nem ritka résztvevői a győri és sátoraljaújhelyi országos döntőknek. Iskolájában anyanyelvi napokat szervez, s állandó zsűritag a Vác környéki általános iskolák Kazinczy-versenyein.

5. *Variné Trifusz Mária*, a szentgottárdi Arany János Általános Iskola tanára. – Másfél évtized óta vezet a tanuló Beszélni nehéz! körét; ösztönzésére és segítségével tanári beszédművelő körök is alakult és működik. Növendékei többször érdemelték ki munkájukkal Kazinczy-jutalmat, s eredményesen szerepelnek országos anyanyelvi versenyeken. Az Anyanyelvpolók Szövetsége helyi csoportjának szervezője, vezetője. Rendszeres résztvevője – tapasztalatátadó szinten – országos találkozóinknak, rendezvényeinknek.

Péchy Blanka-díjak

Az anyanyelvi versenyekre felkészítő vagy mozgalmunkat támogató oktatók vagy oktatásbeli dolgozók által elnyerhető Péchy Blanka-díjat éventenként két személy nyerheti el.

1. *Tarnai Györgyné*, a budapesti Práter Ének-Zene Tagozatos Általános Iskola igazgatója. – Idestova egy évtizede, hogy sok gyermek számára válhatott életre szóló élménnyé, egyben a kulturált együttlét és a nemes versengés iskolájává a Práter utcai iskolában lezajló Anyanyelvi nap. E lehetőség megteremtésében és évenkénti ismételtetésében oroszlánrészt vállalt Tarnai Györgyné. Hívó szavára szinte a teljes testület sorompóba állt, hogy ez a nap feledhetetlen legyen alsó korosztályunknak és kísérőiknek; és kéri szavára a nyolcadik kerület önkormányzata megértően biztosítja az egybegyűltek megvendéglését.

2. *Dorkó Miklósné*, a miskolci Kazinczy Ferenc Általános és Két Tanítási Nyelvű Iskola tanára. – Másfél évtizede vezetni tanulóinak Beszélni nehéz! körét; jó megoldásaikkal többször kiérdemelték a Kazinczy-jutalmat. – Iskolájuk rendezői a városi Kazinczy-elődöntőket, a szakkörösök közreműködésével; vezetőjük irányításával anyanyelvi rendezvényeiken ápolják a névadó Kazinczy emléket. Ő maga rendszeres résztvevője országos rendezvényeinknek, körvezetői továbbképző táborainknak; segítő munkatárs az általános iskolás szakkörösök balatonboglári anyanyelvi nyári táborában.

Kazinczy-jutalmak

Több tanévi folyamatos és eredményes munkájukért ez évben a következő Beszélni nehéz! körök részesültek Kazinczy-jutalomban. (Felsorolásuk telephelyük ábécérendjében, vezetőjük nevének feltüntetésével.)

A Balassi Bálint Gimn. Aranyosok köre, *Balassagyarmat*. (Vez. Bacskó Józsefné). – A Montenuovo Nándor SZMKI és SZKI Tanári Beszélni nehéz! köre, *Bóly*. (Vez. Köves Béláné). – A Zrínyi Ilona Ál Beszélni nehéz! köre, *Börcs*. (Vez. Podráczky Márta). – A Práter Ének-Zene Tagozatos Ál Tanuló Beszélni nehéz! köre, *Budapest*. (Vez. Vadász Gusztávné). – A Petz Lajos Eü. KI Beszélni nehéz! köre, *Győr*. (Vez. Karsai Alfonzné). A Lőrincz Lajos Ál Beszélni nehéz! köre, *Hegyeshalom*. (Vez. Szócs Tiborné). – A Harmadik nemzedékes Pitypangok köre, *Karcag*. (Vez. Nagy Sándorné). – A Református Koll. Z. Szabó László köre, *Kézdivásárhely*. (Vez. Egyed Mária). – A Jókai Mór Gimn. Parlando köre, *Komárom*. (Vez. Miklós Józsefné). – A Lőrincze Lajos Ál Tanári Beszélni nehéz! köre, *Mikóháza*. (Vez. Firtók Zsuzsa). – A Herman Ottó Gimn. Szójátékosok köre, *Miskolc*. (Vez. Orliczki Ágnes). – A Park utcai Ál Színjátszó köre, *Mohács*. (Vez. Szabó Zoltánné). – A Jászai Mari Ál Beszélni nehéz! köre, *Monor*. (Vez. Pecznik Ibolya). – A Görög Katolikus Ál Aranyszájú Szent János köre, *Nyíregyháza*. (Vez. Szabóné Sándor Gabriella). – A Krúdy Gyula Gimn. Beszélni nehéz! körei, *Nyíregyháza*. (Vez. Durucz Istvánné). – A Zay Anna Eü. SZKI Beszélni nehéz! köre, *Nyíregyháza*. (Vez. Veszprémi Eszter). – A Kodály Zoltán Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Pécs*. (Vez. Radnóti Adél). – A Református Koll. Gimn.-ának Beszélni nehéz! köre, *Pécs*. (Vez. Balogh Judit). – A Mikes Kelemen Líceum Alapító Beszélni nehéz! köre, *Sepsiszentgyörgy*. (Vez. Erdély Judit). – A Karolina Ál Beszélni nehéz! köre, *Szeged*. (Vez. Szabó Mária.)

Eddigi tevékenységüket nagyra becsülve, várjuk a folytatást.

Péchy Blanka-jutalmak

A Péchy Blanka-jutalom Beszélni nehéz! című rádióműsorunk egyik alapító házaspárja – a Békés városi Balogh Imréné és néhai Balogh Imre – támogatásából létesült. Negyedévenként adható ki 3–3 szakkör és 1–1 egyéni levelező munkatárs számára; a szakköröknek – vezetőjük és tagságuk közt kétötöd-háromötöd arányban

AZ ANYANYELVI MOZGALOM ESEMÉNYEI

megosztva – 15 000, egyénieknek 6000 Ft értékben, könyvutalványok formájában.

A folyó tanévben a következők részesültek benne:

2004 decemberében: a Bózsza parti Óvoda óvónőinek Beszélni nehéz! köre, *Mikóháza*. (Vez. Hutkai Dánielné). – A Szivárvány Óvoda óvónőinek Kodály köre, *Győr*. (Vez. Podráczky Tamásné). – Az Ál Tanulói köre, *Lánycsók*. (Vez. Szabó Eszter). – Sámbockréthy Péter, *Pannonhalma*.

2005 márciusában: A Tánccsics Mihály Gimn. Alapító köre, *Siklós*. (Vez. Bakóné Aradi Éva). – A Dózsa György Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Kiskunmajsa*. (Vez. Gyórfy Imréné). – A Park utcai Ál Színházi köre, *Mohács*. (Vez. Szabó Zoltánné). – Mezei Teréz, *Békéscsaba*.

2005 júniusában: A Református Koll. Kossuth Internátusának Beszélni nehéz! köre, *Sárospatak*. (Vez. Sinkó István). – A Csepel Műsz. SZKI Beszélni nehéz! köre, *Budapest*. (Vez. Keppel Gyula). – Az Ál és Zeneiskola Beszélni nehéz! köre, *Balatonboglár*. (Vez. Fekes Lajosné). – Molnár Jánosné, *Budapest*.

2005 szeptemberében: A Váci Mihály Gimn. Bárczi Géza köre, *Bátonytereny*. (Vez. Oravecz Lászlóné). – A Kazinczy Ferenc Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Győr*. (Vez. Grábics Júlia). – Az István Király Ál Beszélni nehéz! köre, *Szentistván*. (Vez. Szőcsné Antal Irén). – Papp Sándorné, *Kazincbarcika*.

Őrizzék meg lelkesedésüket, tartsanak velünk továbbra is!

Bárczi Géza-emlékermek

Ezt az – emléktárgyként adományozott – jutalmat az Anyanyelv-ápolók Szövetségének Csongrád megyei-városi szervezete alapította, anyanyelv-ápoló mozgalmaink áldozatos segítőinek.

Ez évben a következők vehették át:

1. *Gelle István* tanár, szakmódszertani előadó. – Idestova egy évtized óta rendszeres résztvevője szakköröseink országos találkozójának; érdekes és tanulságos nyelvi játéklklub előkészítésével és vezetésével teszi emlékeztessé együttlétüket.

2. *Erdélyi Péter*, a csongrádi Sággy Mihály SZKI tanára. – Másfél évtizeden át vezette szakmunkásképzős, majd szakközépiskolás növendékeinek Beszélni nehéz! körét. Folyamatos és eredményes munkájukért többször részesültek Kazinczy-jutalomban. Hasznos tevékenysége nyugalomba vonulása miatt maradt abba.

D. L.

Mesterkurzus

A zenei életben ezzel a szóval illetik azokat a képzéseket, amelyek során az adott terület elismert, nagy gyakorlattal rendelkező művészei irányítják, formálják a tanulni vágyó résztvevők alkotótevékenységét, gondolkodását. Egy ilyen program részesének éreztem magam a Beszélni nehéz! szakkörvezetők 19. országos táborában Pécsen.

A hagyományos rendezvényre 55 anyanyelvi neveléssel foglalkozó tanár, óvodapedagógus érkezett az ország számos pontjáról. Az idei tábor központja a pécsi Pollack Mihály Műszaki Szakközépiskola Kollégiuma volt. Tíz baranyai tanár gondos, odaadó szeretettel tervezte, vigyázta és tette értékessé valamennyi náluk töltött percünket.

A legkiválóbb helyi szakembereket hívták meg, hogy megismertessék velünk a megye értékeit, művészi és tudományos sokszínűségét. Mindez a Dominikánus Házban indult, vendéglátóink tartalmas, változatos műsorral fogadtak bennünket, majd *Deme László* professzor úr – a mi kedves családfőnk – napjaink kommunikációs modoráról tartott előadást. Az első esti összejövetelünk múltidézőssel kezdődött. Főkrónikásunk, *Gömöri Árpád* – nem a tökéletes hitelesség, inkább a jókedvű emlékeztetés igényével – ecsetelte a korábbi táborok meghatározó pillanatait.

Ha végiggondolom a változatos, színes programok sorát, először a vidámabbak villannak fel: körvezető társunk, *Rónaky Edit* bájos példákkel tarkított előadása a gyermeknyelvről; a Magyar Rádió főbemondójának, *Bózsöny Ferenc*nek anekdotázása; az igazi göbő léspedi tanító, *Márton Attila* hangulatos, csöppet sem keserű beszámolója a csánigóért folytatott mindennapos küzdelmeiről; *Forgács Róbert* késő estebe nyúló önfelédtsapattjátéka.

Szívesen emlékezem *Tüskés Tibornak* Pécs irodalmi életéről szóló és *Bókay Antalnak* József Attila költészetét áttekintő előadására. *Wacha Imre* szövegstílusról és szövegahangzásról beszél nekünk gyakorlati feladatsorral illusztrálva. *Karsainé Horváth Klárától* és *Kerekes Barnabástól* versmondó és Kazinczy-versenyekre való felkészülésünkhöz kaptunk segítséget.

Nem maradhatott ki programunkból Péchy Blanka emlékszóbjának, hagyatékának megtekintése sem. Megilletődve néztük az ismert vagy a még sosem látott kedves ereklyéket.

A péntek esti búcsúzás, tábori összegzés előtt még belefért időnkbe egy kis munka, mondatelemzés is, és egy csodálatos koncert a Dzsámiban Lantos István és Sebestyén János orgonaművészek előadásában.

Hát így töltökezik egy magyartanárré, ha ehhez a csapathoz tartozik! Végezetül álljon itt annak a tíz kollégának a neve, akik fáradhatatlan munkájukkal felejthetetlenül varázsolták táborozásunkat: *Almási Éva*, *Bakóné Aradi Éva*, *Balogh Judit*, *Köves Béláné*, *Minárik Tamás*, *Radnóti Adél*, *Rónaky Edit*, *Szabó Eszter*, *Szabó Zoltánné* és *Takács Pálné*. Köszönjük nekik!

Szabó Mária

A magyar nyelv napjai Brassóban

Az Anyanyelv-ápolók Erdélyi Szövetségének (AESZ) szervezésében az idén április 15–17. között Brassóban, az Áprily Lajos Gimnáziumban tartották a szövetség legrangosabb évi rendezvényét, a magyar nyelv napjait. Az ünnepélyes megnyitónak a belvárosi római katolikus templom adott otthont nagyszámú érdeklődő jelenlétében. A köszöntő beszédek elhangzása után *Péntek János* kolozsvári tanszékvezető egyetemi tanár, az AESZ elnöke átnyújtotta a Nyelvörzés Díját a szövetség elnöksége által kiválasztott személyeknek. Rendhagyó módon az idén nem nyelvész, nyelvművelő vagy író részesült a megtisztelő elismerésben, hanem a magyar nyelv szabad használata mellett bátran kiálló vállalkozó. *Kurkó János* csíkszeredai üzletemberről van szó, aki sportklub-vezetőként hazarendelte Bukarestből Csíkszeredába a román országos jégkorong-válogatottban játszó tizenhat erdélyi magyar fiút, mert a válogatott román edzője megtiltotta a magyar játékosoknak, hogy szabad idejükben egymás között anyanyelvükön beszéljenek. A csíkszeredai klubvezető döntésével a csapat minden tagja egyetértett. A nyelvvédő sportolók elérték, hogy a magyar nyelvet üldöző edzőt leváltották a bukaresti illetékesek, ők pedig, a jégkorongozók, ezüstérmeket szereztek Romániának a Bukarestben rendezett Európa-bajnokságon... A kitüntetett Kurkó János beszédében – utalva a december 5-i népszavazásra is – egyebek mellett ezt mondta: a csíki jégkorongozók így szavaztak igennel az anyanyelvhasználat mellett.

A megnyitó után az iskolában Magyarok és szászok a keleti végeken címmel tudományos értekezletet tartottak brassói és kolozsvári tudományos kutatók, egyetemi tanárok. Másnap lebonyolították az immár hagyományos mesemondó verseny országos döntőjét általános és középiskolás tanulóknak, valamint a Kőrösi Csoma Sándorról elnevezett anyanyelvi versenyt az általános iskolások alsó tagozatosainak. A mesemondó verseny legjobbjai: általános iskolások, alsó tagozat: *Dobos Erika* (Csíkszentdomokos), felső tagozat: *Kovács Péter* (Gyergyóditró), középiskolások: *Vita Ágota* (Marosvásárhely). Az anyanyelvi versenyen a marosvásárhelyi *Hópelyhek* nevű csapat volt a legjobb. A felsősök és középiskolások anyanyelvi versenyét Kovásznán tartották május 6–8. között. Ezen a szellemi vetélkedőn az általános iskolások közül a székelyudvarhelyi *Móra Ferenc iskola* tanulói voltak a legjobbak, a középiskolások csoportjában pedig a brassói *Áprily Lajos Gimnázium* diákjai.

Komoróczy György

Nyelvművelő kézisztár

Tíz év egy nyelv életében nem nagy idő, jelentősebb változásokra nem elég. A nyelvhasználat, különösen a szókészlet egyes rétegei azonban már ennyi idő alatt is észrevehetően módosulnak: új szavak tűnnek föl, kirajzolódnak bizonyos jelentésváltozások, stílusbeli mozgások, de megmutatkoznak a gyökerei másfajta, mélyebb folyamatoknak is. A szakember számára tehát állandó feladat az újdonságok megfigyelése, leírása, sokoldalú elemzése és nyelvhasználati szempontú minősítése. Így az első ízben közel tíz esztendeje megjelent Nyelvművelő kézisztár mostani javított és bővített kiadása nagyon is helyesellhető vállalkozás.

Mielőtt számba vennénk, hogy mivel gazdagodott az újabb változat, mutassuk be röviden a kézikönyv egészét azok kedvéért, akik elődjével még nem találkoztak. A betűrendbe szedett szócikkek többségének címszava beszédes nyelvi példa (*alkalmasint; felülír; nem igazán*), ritkábban viszont általánosabb jellegű: egy jelenség megnevezése vagy körülírása (földrajzi nevek helyhatározói rajjai; mennyiségjelző hátravetése; regionális köznyelv). A tömör leírás nemcsak bemutatja a vizsgált példát, hanem értékeli is, azaz meghatározza, hogy milyen stílusrétegben, beszédhelyzetben képzelhető el, illetőleg mikor kerülendő. Négy fő témakör rajzolódik ki: a helyes szóhasználat esetei (*egyelőre – egyenlőre; magános – magányos; melózik*), a szómagyarítás lehetőségei (*menedzsment; outlet; volumen*), a nyelvtani kifejezőeszközök használati szabályai (*megmértetés – megmérettetés*; összetett szó birtokos személyjelzése) és a nyelvi illem főbb tudnivalói (magázás – önzés; megszólítás).

Átlapozva a kézisztárt, igazán szembeütő, hogy milyen sok kettősség, különféle alakváltozat szerepel címszóként. A kötet legvégéről néhány: *világban – világon; villózik – villózik; vízmentes – vízálló; vonalon – vonalán; vonzerő – vonzóerő*. Nem véletlenül kell rájuk irányítani a figyelmet, ugyanis mai nyelvhasználatunk egyik jellemzője, hogy elvesznek az árnyalatok, és gyakran összekeverednek a hasonló alakú, ám eltérő jelentésű vagy stílusértékű szavak. Egyébként pedig nagyon szemléletesek az ilyen szembeállítások: jobban kiemelik a jelenség lényegét, mint az egyszavas címszók.

A továbbiakban szorítkozunk az újdonságokra! A most beválogatott mintegy 500 szócikk jelentékeny része az idegen szavak értelmezésével, illetőleg he-

lyesírási, kiejtési és toldalékolási kérdéseivel foglalkozik. Van is mit mondani az olyanokról, mint az *auditál, controlling, e-mail, design, divízió, kommunikál, logisztika, menedzsment, pláza, plázs, play-off, szingli*. Főleg a számítástechnika, illetőleg a legújabb kommunikációs eszközök hihetetlen gyorsaságú fejlődése miatt lesz mivel foglalkoznia a kézisztár következő kiadásának! Tovább lépve, számos példa szemlélteti, hogy milyen „mozgékony” szófaj az igekötő: az idegen szavakkal vetekszik az új alakulatok szaporodása és elterjedése. Itt elsősorban a *be* igekötő sajátos szerepét emeljük ki (*beájul, befájdul, bevállal*), de új formák is feltűnnek a megszokottak

helyett (feliratot *kitakar* – az *eltakar* helyett). Idézzünk a jelentésváltozások közül, idetartozik az ifjúsági nyelv *király* jelzője, a politikai életben pedig divatos lett a közbeszéd *tematizálása*.

A ma is eleven szóképzést kiválóan szemlélteti a nyelvújítás korának ódon hangulatát árasztó, ám merőben új *kiosztmány* főnév, amely a *hand-out* magyarítására született. Megjelent az *elvitelles zacskó* fogalma. A helyes szóhasználat szabályaira figyelmeztet az *olcsó ár* szócikke, és megtudhatjuk, mi a különbség a *koronázási ékszer* és a *koronázási jelvények* között. A lazább, bizalmas beszédhelyzetbe való a *képben van*, illetőleg a *megmondja az őszintét* szókapcsolat. Ugyancsak állandó fordulatá vált a helytelenül hangsúlyozott *az egy dolog*.

Talán ennyi is elég ahhoz, hogy meggyőződjünk arról, milyen sokféle témát

ölel fel a mostani bővítés anyaga. Aki tehát útmutatást vár nyelvhasználati, nyelvhelyességi kérdésekben, okvetlenül lapozza fel a kötetet. Ha valaki nemcsak alkalmanként forgatja, hanem sűrűbben veszi kézbe, szemléletformáló hatását is megtapasztalhatja. Mindenekelőtt a nyelvi jelenségek iránti érzékenységet és vele együtt a problémamegoldó gondolkodást fejleszti. A szócikkek átfogó tartalma miatt általános műveltségünket is gyarapítja, megismerkedhetünk különféle szakmák és tudományok fogalmival, ízelítőt kapunk az etimológiából, nyomon követhetjük a nemzetközi szavak vándorlását. De aki csak nyelvi érdekességekre, furcsaságokra kíváncsi, az is kedvet leli a kötetben.

Ha egyetlen mondatba kívánjuk sűríteni a Nyelvművelő kézisztárral kapcsolatos véleményünket, úgy összegezhethetjük, hogy kiváló nyelvi látélet az ezredforduló idejéről. A borítón olvasható kiadói ajánlás szerint az igényes nyelvhasználatra törekvők nélkülözhetetlen kézikönyve, amely a tanárokon, újságírókon, szerkesztőkön, fordítókon, tolmácsokon kívül remélhetőleg eljut az érdeklődők szélesebb rétegéhez, de mindenekelőtt a tanulóifjúsághoz. A ifjabb nemzedéknek különösen nagy szüksége van arra, hogy a nyelvhasználati szokásokkal, szabályokkal, tudnivalókkal megismerkedjék. Ugyancsak elsősorban az oktatásra gondoltak a szerkesztők, amikor hangsúlyozták, hogy munkájukkal segítenek eloszlatni a nemzedékről nemzedékre makacsul továbbhagyományozódó nyelvhelyességi babonákat, állszabályokat, ugyanakkor igyekeznek visszafogni a türelmetlen nyelvtisztítókat is.

Végül ne feledkezzünk meg néhány formai megjegyzésről se! A Tinta Könyvkiadó gondozásában megjelent kötet elődjénél nagyobb alakú, mégis könnyebben kezelhető, nem utolsósorban nagyobb betűmérete miatt. A nagyközönség számára gördülékenyebbé teszi a szócikkek megértését az, hogy – az előző kiadással ellentétben – sajátos szakmai rövidítések nem teszik próbára az olvasó türelmét. Igen hasznos döntés volt ez a szerzők és a kiadó részéről.

A Grétsy László és Kemény Gábor szerkesztésében elkészült magyar nyelv-helyességi lexikon *A magyar nyelv kézikönyvei* c. sorozat IX. köteteként jelent meg.

Zimányi Árpád

KÖNYVEKRŐL

Vitairat a nyelvűvelésért

Balázs Géza legújabb kötetében az elmúlt évtized legfontosabb nyelv-helyességi vonatkozású eseményeiről számol be. Ha bárki csupán az anyanyelv iránti érdeklődéséből fakadóan arra kíváncsi, hogy mi zajlik és zajlott le a legújabb kori magyar nyelvűvelés történetében, az okvetlenül olvassa el ezt a karcsú kis könyvet. A szerző olvasmányosan, esszé jellegű műfajban ad benne minderről számot a nem nyelvész olvasóknak, tehát bátran ajánlhatjuk mindenkinek.

A címből is kiderül tehát, hogy van még hagyományt őrző, egyben modernizálást is sürgető nyelvűvelés Magyarországon. Nem avult el, korántsem kopott meg annyira ez a kifejezés, mint egyesek vélik. Ugyanakkor a címben szereplő tulajdonképpen

külön hangsúlyozhatjuk is: a vitairat nem öncélú, nem mások ellen irányul, hanem a nyelvűvelésért született. Erre utal a könyv főcíme, a gróf Teleki Lászlótól vett idézet is: „A magyar nyelv elé mozdításáról...”

A nyelvűvelés a partvonalon kívül

A kötet tizenkilenc fejezetből áll, s már a címek is sokatmondók. Például: *Ne használjunk idegen szavakat! Használjunk minél több idegen szót!* Terrorista nyelvűvelők. Az első egységben a szerző felvezetésképpen felvázolja a nyelvűvelés vitáit a nyelvűjítás korától az ezredfordulótól, a Nyilatkozattól a nyelvi többközpontúság körüli polémiáig. Ezzel máris a diskurzus kellős közepén találhatjuk magunkat, s igazat kell adnunk a szerzőnek, aki a 14. oldalon ékfépp fogalmaz: „Ha a nyelvűvelést ellenzök álláspontja felülkerekedik, akkor véget érhet a kultúránkba mélyen beivódott nyelvűvelés.” S hogy ennek a veszélye fennáll, azt a makacs tények bizonyítják, íme:

1. 2004-ben a magyar nyelvészek hetedik kongresszusán a nyelvűvelés volt az egyetlen olyan téma, amellyel nem lehetett jelentkezni.
2. A Magyar Tudományos Akadémiának évtizedek óta nincs nyelvűveléssel foglalkozó akadémikusa, ma már doktora is alig. Holott az MTA-t a nemzet a magyar nyelv ápolására hozta létre.
3. A nyelvűvelésnek nincs igazi központi szervezete. Néhány egyetemen és főiskolán a nyelvűvelés tantárgy címén ennek a tudománytalanságáról tanítanak.
4. A Nyelvtudományi Intézetben az 1980-as évektől visszaszorult a nyelvűvelés.

Mit művel a nyelvűvelő?!

Balázs Géza van annyira önkritikus, hogy belássa és e kötetben is leírja: a modern nyelvtudományi nézetek, eszközök, módszerek nem hatották át eléggé a nyelvűvelést, tehát folyamatok megújulásra van szükség. Ebben viszont a nagy nyelvek, így például az angol teljességében nem lehet példa. Hiszen a nagy nyelveknek nincs szükségük nyelvűvelésre, legalábbis olyanra, amilyenre a kis nyelveknek.

Feladat van bőven. A népi nyelvűvelést, a laikusoktól érkező nyelvi babonákat, valamint a puristák megmosolyogtató megnyilvánulásait helyükön kell (türelmesen) kezelni. Mindezt még nehezíti, hogy a nyelvhasználók elvárásaiban megjelenik az ösztönös törekvés az egyértelműsége, az eszményien tökéletes nyelvre. A nyelvromlással kapcsolatos sirámok – helyesen állapítja meg a szerző – ősi, antropológiai beidegződésre vezethetők vissza. Nálunk a hungaropesszimizmus nyelvi megnyilvánulásai. Tehát az ilyen féltésben az érzelmi viszonyulás a meghatározó. Nagyon fontos, hogy a nyelvűvelőket elkülönítsük (elkülönítsék) a lelkes, önkéntes amatőröktől, nyelvápolóktól, akik a valóságosnál egyszerűbbnek látják a nyelvet, és összekeverik a tudományos kategóriákat.

A nyelv nem úgy hal meg, hogy a beszélői úgy döntenek, nem akarják már használni, hanem fokozatosan: először a szaknyelvben, majd az oktatásban s végül a nyilvános tereken. Ezután csak az otthoni nyelvhasználatban marad meg. Ez a veszély a magyar nyelvet természetesen nem fenyegeti, csak a peremen van némi kopás.

Ugyanakkor miért ne lehetne egyszerűsítve nyelvromlásnak (valójában nyelvhasználatbeli szegényedésnek) tekinteni az illemben bekövetkező változó-

sokat, a nyelvi durvaságot? Annak ellenére, hogy ez nem tisztán nyelvtudományi probléma, hanem társadalmi is. Nagyon tanulságos, amikor ennek kapcsán Balázs szembeállítja Nádasdy Adám véleményét a szépirod Kosztolányival.

Csacskák és sarlatánok

A legfájdalmasabb dolgokról a *Terrorista nyelvűvelők* című fejezet szól. A kívülről nézve, a nem szakmabelinek is feltűnő, hogy egy-egy támadás milyen vehemens, mintha csak a politikai életben volnánk... Az kétségtelen, hogy a tudományos viták igen fontosak, megvan a hasznuk, de az ilyen vádaskodásnak és dörzspapír stílusnak aligha. A könyvből megtudható, ki nevezi sarlatánoknak a nyelvűvelőket, ki csacskáknak, esetleg a politika oldalvezéin „hajózó” szélhámosoknak. Gúnyolódni, ironizálni mindennel lehet, sőt nagyon könnyű, így például a nyelvőrök hatalmáról – s közben csúsztatni jókorákat. Az egyik nyelvűvelő-ellenes írás szerzője szerint például a nyelvűvelők ajánlják a *felszólamlás*-t, és irtóznak a *reklamál*-tól. A tények újfent makacsak, mert a Nyelvűvelő kézikönyvből származó szó szerinti idézet azt bizonyítja, hogy a *felszólamlás* igének nem okvetlenül szükséges a használata, annak helyette jó szinonimák. Közülük a *reklamál* is... S annak a nyelvűvelő-ellenes írásnak a jó szándéka is kétségbe vonható, amely 75 „csacskaságot” gyűjtött össze az Édes Anyanyelvünk című folyóiratról (nem kis energiabefektetéssel). Ha mind a 75 kifogás helytálló volna is, vajon megszámlolta-e a „gyűjtőgető”, hogy hány ezerre rúg azoknak a nyelvűvelés tanácsoknak a száma, amelyeket ő is elfogad? Joggal állapítja meg Balázs Géza, hogy a nyelvűvelőket és a nyelvűvelést elítélő nyelvészek egy valójában régóta túlhaladott felfogást bírálják. A preskriptivitás korántsem azt jelenti (mióta már?!), hogy mindenki mindenhol úgy nyilvánuljon meg, hogy az nyomdakész legyen. „A preskriptivitás (előírás) nem föltétlenül valami ember- és egyéniségellenes irányzat, hanem többnyire a nyelvi kommunikáció sikerességét és így a társadalom működését szolgáló törekvés.” S az is nyilvánvaló, hogy a különféle társadalmi csoportokban, élethelyzetekben különféle helyesnek tartott normák uralkodnak.

A purizmus és az indoeurópaizálás

Azt is el kell fogadni, hogy a társadalmat érzékenyen érintő nyelvi kérdések között mindig első helyen vannak az idegen szavak. Ez természetes, hiszen a nyelvhasználóknak a szókincs változása a legszembetűnőbb, s a mindennapi kommunikációs zavart és kellemetlenséget is ez okozhatja elsősorban. Azt azonban elfogadni, hogy használjunk minél több idegen szót, nagyon nehéz. Aki ezt a gondolatot leírta, e mondatát inkább szépirodai munkásságának a részeként tarthatja számon. Ez a purizmussal ellentétes, és éppen olyan szélsőséges vélemény. A beteges nyelvtisztasággal szemben a túlzott idegenszó-imádat, a radikális nemzetköziesülés, a magyar nyelv indoeurópaizálása. Régi tétel ez is: a lehetséges és szükséges magyarítás a folyamatos nyelvkorszerűsítés eszköze, de nem dogmatikus módon. A pizzériában természetesen *kecsöpöt* (*kecsapot?*) kérünk, nem pedig az *olaszlepény-sütődeben paradicsommártást*.

Többszintű, árnyalt nyelvűvelés

A nyelvűvelést többszintűvé, árnyaltabbá kell tenni, miközben tudományosan még határozottabban meg kell alapozni, a nyelvűvelés elveket nyelvűvelőzetek között differenciálni. Ez a lényeg. S hogy mi a modern nyelvűvelés feladata még? Zárszóként érdemes szó szerint idézni a szerzőt: „Ha a nyelvűvelésbe soroljuk a nyelvi ismeretterjesztést, a nyelvi tanácsadást, a korszerű nyelvtudományos ismeretek továbbítását, a helyesírás, kiejtési kérdések gondozását, általában a kommunikációs zavarok, konfliktusok, gondok megoldására tett gyakorlati lépéseket, a nyelvi változások követését, azon belül kiemelten az informatikai világ nyelvi hatásait, a nyelvi babonák, mítoszok elleni küzdelmet, az igénytelen nyelvi-nyelvészeti kiadványok (áltudományos nézetek) kritikáját, az igényes, példaadó (pl. média-) nyelvűvelésre való törekvést, a nyelvi illemteljesítést, a tiszta és közérthető nyilvános kommunikációért való küzdelmet, a szövegnyelvi tisztaság, a szaknyelvek művelését és honosítását, a stílusok tanítását, a nyelvűvelőzetek létének és jellegének tudatosítását, ezen belül a nyelvűvelésűvelést, az EU anyanyelvi kérdéseit, az idegennyelv-tanulás és az anyanyelvhasználat kapcsolatát, a szövegértés problémáinak terápiáját, általában az anyanyelvi öntudatosítást és „felszabadítást” gyermek-, ifjú- és felnőttkorban (s miért ne sorolnánk bele!), ha pedagógiai és pszichológiai alátámasztjuk a »segítés kultúráját«, akkor állíthatjuk, hogy a magyar nyelvűvelés sokkal fontosabb, mint valaha, tevékenysége hasznos a nyelvtudomány és a társadalom számára, s nyilvánvalóan elméleti és módszerei lehet és kell folyamatosan javítani, ám létét aligha szabad megkérdőjelezni.” (Balázs Géza: „A magyar nyelv elé mozdításáról...” *Vitairat a nyelvűvelésért. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 173 oldal.*)

Minya Károly

Benyhe János Nyelv-őr-járata

Az alábbiakban bemutatandó kötet címe valójában **Dohogó**, az egyéni helyesírású *Nyelv-őr-járata* csupán az olvasók eligazodását segítő, azaz a dohogás tárgyát, irányultságát megjelölő alcím. A kettő együtt nagyon jól kiegészíti egymást. Világosan érezteti, hogy a szerző nem hivatásos nyelvész – valóban nem az, hanem műfordító, irodalomtörténész, szerkesztő, ezenkívül élete különböző szakaszaiban fontos egyéb posztok, tisztségek betöltője –, de olyan valaki, aki anyanyelvünket nagyon szereti, olyannyira, hogy mint ahogy annak idején, bő három évtizeddel ezelőtt Illyés Gyula tette Koszorú című lenyűgöző versével, íme, egy teljes kötettel tiszteleg nyelvünk előtt.

Persze attól még, hogy nem hivatásos nyelvész, Benyhe János kitűnően ismeri – és mesterfokon használja – e kötetbeli dohogásainak tárgyát, anyanyelvünket, azt pedig, hogy a kellő rálátása is megvan, fényesen bizonyítja kiváló idegennyelv-ismerete (angol, francia, spanyol, portugál) s igen gazdag műfordítói munkássága. Ha ehhez azt is hozzáfűzöm, hogy könyve széles körű általános műveltségről is tanúskodik – nem ok nélkül mellékelte művéhez nem csupán tárgy-, hanem névmutatót is –, voltaképpen már jellemeztem is ezt a számomra igen kedves s reményeim szerint minden olvasója által szívesen fogadott könyvet.

A kötet 150 kis tárcája egytől egyig gondosan megírt, érdekes, tanulmányokban sem szűkölködő olvasmány. Meggyőződésem, hogy minden olvasója talál benne újat, számára eddig nem ismert, érdekeset. Én például sok egyéb mellett ebből tudtam meg, hogy amint a *mozi* szó Heltai Jenő alkotása, úgy Mexikó fővárosának magyar nevét, a *Mexikóváros*-t Benyhe Jánosnak köszönhetjük. A mexikói olimpia idején Szepesi György az ő javaslatára terjesztette el a *Mexikóváros* formát a *Mexico City* helyett, erről a Hétfői Hírek „Mikrofon nélkül” című rovatában is írva ekképpen: „B. J. azt javasolja, hogy ne angolul, hanem magyarul nevezzük Mexikó hasonló nevű fővárosát...” Az olimpia, amelynek ideje alatt gyakran volt szükség Mexikó fővárosának emlegetésére, kedvezett is a név elterjedésének, s így a *Mexikóváros* név végérvényesen beépült nyelvünk szó-, illetve névkincsébe.

Néhány további adalék a kötetről! Több cikkben is szó van a magyar szórend finomságairól s az indoeurópai szórend nemkívánatos terjedéséről. – A szerző jó néhány kis tárcát szentel az olcsó közhelyeknek, elcsépett divatszavaknak és agyonhasznált kifejezéseknek. Ennek szemléltetésére íme néhány beszédes cím a kötetből: „Okszi”; Jó kérdés!; „Nyolc napon túl?”; Hat óra magasságában; Egyházi?; Látástól Mikulásig; Emberből vagyunk-e? – Idegenszerűnek, a mi nyelvünkbe nem illő-

nek érzi a „Kiment a szobából, hogy azonnal visszajöjjen”, „Megírta a levelet, hogy mindjárt össze is tépje”-féle, ahogy ő nevezi: álcélhatározó mondatokat. Mint írja: „Megszoktuk, és önkéntelenül magyarul is értelmezük magunkban ezeket a mondatokat – »Kiment... de vissza is jött«, »Megírta... de össze is tépte« –, kiakolbóljuk belőlük azt a tőlünk idegen és nekünk fölösleges, sőt egyenesen értelmetlen célhatározós viszonylatot, de talán itt az ideje, hogy föltegyünk egy-két nagyon is kínáló kérdést: Minek ez a jelentéstani vargabetű? Minek ez az indoeurópaias »komédiázás«? Nem volna jobb a magunk nyelvén, magyarul gondolkodnunk, és igazán magyarul írunk-beszélnünk?” (71). – Több cikkéből is kiderül, hogy nemigen kedveli az ún. leltárbiztos-nyelvéseket. Hogy kiket illet ez az elnevezés? Magyaráztatul álljanak itt magának a szerzőnek a szavai: „Annak a manapság hangadó, szabados nyelvszemléletnek a képviselőit hívom így, amely szerint fölösleges a nyelvápolás, de főleg a nyelvvédelem. A *minden szabad és minden viszonylagos* ránk szakadt világában tüntetően, szinte kihívóan hagyja sorsára recsegő-ropogó eresztékű beszélt és írott magyar nyelvünket a nyelvészszakma több egyetemünkön is uralgó, újszülött, de harsány rohamcsapata. Mert ők, a »más-ság« jógával együtt, a nyelvrongálás jogát is tiszteletben tartják” (228).

Sok mindenről lehetne, sőt kellene még szólni, de e röpké ismertetés nem ad rá lehetőséget. Még csak annyit, hogy bár a könyv címe *Dohogó*, s a szerző a cikkeiben is nemegyszer jelzi, hogy nyelvünkről szóló írásai nagyrészt dohogások, zsörtölődések, a recenzensnek kötelessége hozzátenni, hogy korántsem minden cikke ilyen hangvételű, ilyen alapállású. Ha olyasmire bukkan, aminek lehet örülni, akkor annak igenis akar és tud is örvendezni. Például a *durrdéfekt* szónak, amelynek a német *Durchdefekt* az alapja, s amelyről így ír: „Ritkán sikerül olyan taláiban magyarítanunk egy minékünk is szükséges idegen kifejezést, ahogy »az ismeretlen műfordító«, a köznép magyarította a *durrdéfektet*. Ha jól meg-gondolom, most nem is dohogtam” (119).

Összegezve: Benyhe János Nyelv-őr-járata tiszta szívvel ajánlom mindenkinek, aki szereti anyanyelvünket, és fontosnak tartja, hogy ezt a csodálatos hangszert minél alaposabban megismerhesse, minél jobban tudjon bánni vele. Ismertetésemet a szerző bevezetőjének utolsó bekezdésével zárom: „Dávid király százötven szoltárral zengte az Úr dicsőségét. Én is százötven tárcát dohogtam most el magyar anyanyelvünk oltalmazó dicséretére.” – Hálásan köszönjük! (*Dohogó – Nyelv-őr-járata. Kortárs Kiadó, Budapest, 2005. 328 oldal.*)

Grétsy László

Szathmári István könyve a stilisztika történetéről

Az idén nyolcvanéves Szathmári István, a magyar stilisztika egyik legmeghatározóbb tudósa újabb könyvet jelentetett meg. Egy stilisztikatörténeti áttekintést vehetünk kézbe, amelyet e tárgyban korábban megjelent tanulmányaiból állított össze. A stilisztika történeti alakulásának időrendjébe szedte az évtizedek alatt keletkezett kisebb-nagyobb munkáit.

Stilisztikatörténetünket négy korszakra osztja: az első a kezdetektől a XVIII. század végéig, a második a XX. század elejéig, a harmadik a XX. század közepéig, majd a negyedik napjainkig tart. Az első korszakban a magyar stilisztika kezdeteit, elsősorban Sylvester János, Szenczi Molnár Albert, Geleji Katona István, Pereszlényi Pál, Pesti Gábor, Czeglédi István és Gyöngyösi István stilisztikai jellegű munkásságát tárgyalja. Ebben a korszakban még nincsenek stilisztikák, a stílusra vonatkozó megjegyzések más jellegű, nyelvtani, helyesírási munkákban jelennek meg.

A második korszakban a stilisztika már mint önálló tudomány jelentkezett, bár még sokszor keveredett a retorikával. A korszak stilisztikusai közül ismert és kevésbé ismert, de jelentős tudósok stílusfelfogását mutatja be a szerző: Aranka Györgyét, Faludi Ferencét, Kazinczyét, Révaiét, Verseghyét, valamint Bitnicz Lajosét. Ebben és az előző korszakban a felsorolt személyiségek közül többen a gyakorlatban, az irodalmi alkotásban is alkalmazták stílusfelfogásukat, mint Sylvester, Szenczi Molnár, Pesti, Gyöngyösi, Faludi, Kazinczy.

A XX. század első felének stilisztikájában a funkcionális irányzatra helyezi a szerző a hangsúlyt. Ehhez az irányzathoz kapcsolható Gombocz Zoltán, aki nyelvtörténész létére jutott el a funkcionális nyelvészleletig, és Laziczus Gyula, aki strukturalista fonológiai kutatásai melléktermékeként tett je-

lentős stilisztikai megjegyzéseket is. Emellett olvashatunk még a nyelvtörténész Mészöly Gedeon stilisztikai jellegű munkásságáról is.

A múlt század második felét olyan munkák reprezentálják, mint a magyar stilisztika irányzatainak, különösen a funkcionális stilisztikának a jellemzése, Balázs János stilisztikai munkásságának a bemutatása vagy Illyés Gyula nyelvről szóló írásainak feldolgozása. És itt kapnak helyet azok a tanulmányok, amelyek a század utolsó negyedében megújuló stilisztika törekvéseit mutatják be: tulajdonképpen a szerzőit is, hiszen Szathmári István a hagyományok őrzése mellett mindig is határozottan törekedett a modern irányzatoknak a megismerésére és stilisztikai felfogásába való beépítésére. Ezeket a törekvéseit az általa évtizedek óta vezetett stíluskutató csoport tevékenységének bemutatásával s a csoport munkáját összegző kötetek bevezetőjének közlésével hozza közel az olvasóhoz.

A másodiktól kezdve mindegyik stilisztikatörténeti korszakra jut egy tanulmány arról, hogy az adott korban milyen jelentős szerepet játszott a Magyar Nyelvőr a stilisztika alakulásában.

A szerző maga így ajánlja könyvét bevezetőjében: „... ez a munka alapja lehet egy később megírandó teljes és részletes magyar stilisztikatörténetnek, de minden bizonnyal már ezt is haszonnal forgathatják a stilisztika iránt érdeklődő kutatók, egyetemisták, főiskolai és középiskolai diákok, mindenki, aki valamilyen formában foglalkozik ezzel a sajátos tárggyal” (6). Minden bizonnyal, és nemcsak haszonnal, hanem élvezettel is. (*A magyar stilisztika a kezdetektől a XX. század végéig. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005. 201 oldal.*)

Eőry Vilma

25 év anyanyelvünk szolgálatában

Ez a kötet az *Édes Anyanyelvünk* című folyóirat negyedszázados megjelenése alkalmából rendezett konferencia előadásait tartalmazza. A konferenciát az MTA Anyanyelvünk Európában Elnöki Bizottsága, a Magyar Nyelvi Bizottság és az Anyanyelvápolók Szövetsége szervezte.

Kiefer Ferenc bevezetőjében Lőrincze Lajost, a lap egykori főszerkesztőjét idézte, aki 1979-ben ezt állapította meg: „Aligha volt valaha, vagy talán csak a nyelvújítás korában volt olyan őszinte, alapos, lelkes érdeklődés a magyar nyelv, édes anyanyelvünk sorsa, ügyei iránt, mint amilyennel ma lépten-nyomon találkozunk.” S az immár 25. éve megjelenő *Édes Anyanyelvünk* azt is bizonyítja, hogy ez az érdeklődés megmaradt, sőt fokozódott. A népszerűség mellé Lőrincze Lajos annak idején a szakszerűséget társította, hogy a lap tudományosan megalapozott megállapításokat közöljön. De egy harmadik szempontot is megjelölt a főszerkesztő, a korszerűséget, vagyis olyan lapot képzelt el, amely a nyelv alapvető feladataira figyel, jó és pontos közvetítője-e gondolatainknak, érzéseinknek, mai szóval: megfelel-e a korszerű kommunikáció kívánalmainak.

Hogy a lapnak mennyire sikerült az itt megfogalmazott célokat megvalósítani, azt a nyelvművelés kérdéseiben avatott szerzők közül Bencédy József *Értékek szolgálatában* című előadásában fogalmazta meg: „A magyar köznyelv ... nemzeti érték, tényezője a hazaszeretetnek, a hazafiságnak. ... Ezt az értéket védeni kell, őrizni és segíteni, hogy funkcióját minél jobban ... betölthesse.” A mai nyelvművelés a nemzethez, a hazához való hűség erősítésén túl jelenti a nyelvi ismeretek terjesztését, a nyelvben (a langue-ban) és a mindennapi nyelvhasználatban (a parole-ban), aztán a magatartásban megfigyelhető jelenségek figyelemmel kísérését, a beszélt nyelv vizsgálatát.

Kenesei István *A nyelvműveléstől a nyelvművelésig* címmel a nyelv egységéről, változatosságáról írt, arról, hogy a nyelvművelés és a nyelvi norma kutatása, művelése nem két külön birodalom, hanem a nyelvnek két lehetséges, egymással esetleg vitában, de nem ellenséges viszonyban álló megközelítése.

A nyelvművelés kérdéséhez szorosan kapcsolódik Kiss Jenő *A magyar nyelv az Európai Unióban* című előadása, amelyben azt hangsúlyozza, hogy a nyelvek sorsa az őket hordozó közösségek sorsától függ. A társadalmi versenyképességnek része a nyelvi versenyképesség is, a nyelvközösségek életében bekövetkező változások először a nyelv helyzetében hoznak változást, s ezek a változások a nyelvhasználatra, a beszélők anyanyelvi kompetenciájára s végül magára a nyelvre hatnak. A cél a lehetőleg teljes anyanyelvi funkcionalitás, szerepkör megtartása, mert az anyanyelv is csak a maga korlátlan szabadságában szolgálhatja maradéktalanul az emberlét kiteljesedését.

Keszler Borbála előadása (*Írásjelhasználat és nyelvi kultúra*) a nyelvtudomány mostohagyermekének nevezi az írásjeltant, s azt bizonyítja be, hogy az írásjelhasználat mennyire összekapcsolja a különböző kultúrákat.

Grétsy László (*Hangsúlyeltolódások a nyelvművelésben*) az EU-ba való belépés kapcsán azt hangsúlyozza, hogy az eddigieknél jóval nagyobb figyelmet kell fordítanunk nyelvünk múltjára, hagyományaira, illetve ennek ápolására s megismertetésére. Hiszen „nyelvében él a nemzet”, s anyanyelvünkben benne sűrűsödik egész múltunk, egész történelmünk, csak észre kell vennünk, s első és legfontosabb kívánalom, hogy az idegen hatások várható, sőt már most is érzékelhető felerosódásának ellensúlyozására mind az iskolai anyanyelvi oktatásban, mind az iskolán kívüli anyanyelvi ismeretterjesztésben erősödjék meg a nyelvi hagyományok ápolása, ébren tartása, a népszokások életetése, sőt felélesztése. Az előbbinél semmivel sem kevésbé fontos feladat a folyamatos szakmai nyelvújítás, mert egy tudatosan megtervezett s anyagilag jól támogatott szaknyelvfejlesztési és -korszerűsítési mozgalom nélkül lehetetlen megfelelni a kor kívánalmainak. (*Akadémi-ai Kiadó, Budapest, 2004.*)

Málnási Ferenc

VISSZHANG

A megbélyegzésről

Egyik kedvenc témámmal foglalkozott Ilosvai Ferenc (*Édes Anyanyelvünk*, 2005/3: 7), amikor az eufemizmusok használatáról írt. Reakcióra egyrészt az készletet, hogy írásában nem szerepel: részben a politikai korrektség (PC) eszméjével foglalkozik, másrészt pedig érdemesnek találtam röviden kitérni ezen eszme céljaira, hátterére, fogadtatására.

A *Bármi lehet megbélyegző* című cikk elején a *kis termettel élő lányka*, az *öregséggel élő nagymama* és az *ordassággal élő farkas* kifejezések említése nagyon figyelemfelkeltő volt. Azonban legalább ennyire érdekes, hogy ezek az eufemizmusok, természetesen számos egyéb mellett, az angol nyelvben elterjedt politikailag korrekt nyelvhasználat mintájára jöttek létre a magyar nyelvben.

A politikailag korrekt kifejezésekre elsősorban az jellemző, hogy nem kirekesztők, nem bántók, nem megbélyegzők. Ezek az elvek természetesen visszavezethetők a politikai korrektség céljaira: 1. A nyelvhasználatból száműzze a társadalom bármely csoportjára vonatkozó rasszista kifejezéseket és a női nem alacsonyabb társadalmi helyzetét tükröző szexista elemeket. Az utóbbi törekvésekhez tartozott, hogy mintegy 30 ezer hivatalos elnevezés felülvizsgálata után átalakították azokat a nőket kirekesztő foglalkozásneveket, amelyekben szerepelt a *férfi* (angolul *man*) szó. Így jött létre például a *policeman* (rendőr) szóból a *police officer*. 2. Felhívja a figyelmet a szexista grammatikai elemek szóban és írásban való elkerülésének fontosságára, annak lehetőségeire. Kardinális kérdésnek számít(ott), hogy a gyakorlatban az egyes szám harmadik személyben nem jelölt névmásként az esetek nagy részében a férfiakra vonatkozó *he* volt használatos. E helyett javasolták például a többes szám harmadik személy használatát (*they*), mivel ebben a számban és személyben nem különböztetik meg a nemeket. A politikailag korrekt nyelvhasználatot Ilosvai a Kazinczy-féle nyelvújításhoz hasonlítja. Kétségtelen, hogy vannak közös vonásaik, azonban a PC a nyelvi irányvonalon túl a különböző kultúrák, fajok, nemek, ideológiák, alternatív életstílusok iránti toleranciáról is szól.

A politikai korrektség megosztja a társadalmakat. Míg a közösség egyik fele szívesen és önként követi a PC-t, a másik nem szimpatizál a „divattal”, mert szerintük a mozgalom nem más, mint képmutatás és szenteskedés. A jelenségnek sok bírálója akad azért is, mert az olyan abszurd kifejezések létrehozása felé halad, mint a következők: *optikai-lag sötétebb* (látáskárosult), *vertikálisan kihívásoktól szenved* (kis termetű), *másképp bölcs* (tudatlan), *akaratlanul tétlen* (állástalan), *az óceán megerőszkolása* (halászat), *oxigéncserélő egység* (fa) és *nehezen kielégíthető szükségletekkel rendelkező személy* (tömeggyilkos). A mozgalmat gyakran azért éri további kritika, mert annak ellenzői szerint nehéz az embereknek jól érezniük magukat, ha folyamatosan óvatosságra kell lenniük, mit mondanak, mit csinálnak. Szervezetek alakultak a szólásszabadság megtartásáért, ilyen például a Politikai Korrektséget Ellenző Barna Szalag Kampány (*Anti Politically Correct Brown Ribbon Campaign*) és a Kék Szalag Kampány az Internetes Szólásszabadságért (*The Blue Ribbon Campaign for Online Free Speech*).

A *fogyatékkal élő* kifejezés esetében véleményem szerint kevésbé számít, hogy nehézkes, merev, rosszul alkalmazható, sokkal fontosabb, mit gondolnak róla az érintettek. Közülük mindenkit nem lehet megkérdezni, hogy mit gondol a kifejezés használatáról, azonban ebben és más esetekben is olyan megnevezéseket kell találni, használni, amelyek az érintett közösség számára elfogadhatók. Vannak egyértelmű esetek, amikor egy-egy kifejezést egy egész csoport elutasít, ilyen például a *süket*, amely helyett a *süket* használata ajánlott.

A vegyes fogadtatás és megítélés ellenére a PC komoly eredményeket ért el, megmutatta, hogy odafigyeléssel lehet nem bántóan beszélni, írni. Természetesen a nem bántó nyelvhasználat alkalmazása nem kötelező, csak ajánlható, ki-ki belátása szerint dönthet annak használatáról vagy elutasításáról.

Batár Levente

Auditál és akció a mai magyarban – Kanadából nézve

Folyóiratuk 2005. júniusi számában Bán Ervin *Nem új jövevények* c. cikkében írja, hogy nem világos előtte, mit értenek újabban Magyarországon az „auditál”, „auditálás” alatt. Bevallása szerint „Latin szakos barátom segítségével sem tudtam megfejtetni, hogy mit jelent.”

Nos, az *audit* kifejezés középkori angol használatból maradt fenn, „official examination of accounts”-ot, vagyis hivatalos (hites) könyvvizsgálatot jelent. „Auditor is one who audits accounts”, tehát az *auditor* a hites könyvvizsgáló.

Ugyanis a középkorban, Angliában a hites könyvvizsgálók – auditorok – másodmagukkal, *fennhangon* (latin *auditor, auditoris* = hallgató) ellenőrizték a számadás-könyveket. A fennhangon való olvasás elmaradt, a kifejezés megmaradt. Angol nyelvterületen, ha az állam rendellenességet talál egy cég adóbevallásában, akkor hivatalos felülvizsgálatot rendel el, vagyis „the company gets audited”.

Egy kifejezés, amit viszont én nem értettem Magyarországon – és nem értek a mai napig –, az az *akció*. Ugyanis a latin *actio, actionis* jelentése 'cselekvés', nem pedig 'kiárúsítás'! Lehetséges, hogy az olasz *occasione* kifejezésből (latin *occasio, occasionis*) került a magyarba, ez viszont alkalmat jelent, nem pedig kiárúsítást vagy árszállítást.

A legmulatságosabb félreértést – úgy is mondhatnánk, az angol nyelvtudás hiányát – egy fogyasztószert hirdető budapesti táblán láttam néhány évvel ezelőtt. A hirdetésen egy karcsú hölgy egy jól ismert amerikai fogycikluszert kortyolgatott, alatta a felírással: „Lose yourself!” – vagyis „Veszítsd el magad!”

Erre vonatkozhat a régi mondás: „Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul!”

Kossuth Éva
(Vancouver, Kanada)

Próbáljuk együtt megoldani!

Az Édes Anyanyelvünk 2005/3. számában *Nem új jövevények* címmel jelent meg Bán Ervin cikke, amelyben az idegen szavak használatának kérdésével kapcsolatban foglalt állást körültekintő, alapos vizsgálat után. E kérdéssel összefüggésben említi „az érettségi után kétéves képzést adó, nem egészen felsőfokú tanintézményeket”, amelyeket a más jelentésvonatkozású *akkreditált* jelzővel bocsátottak útjukra. Közli, hogy ezeknek az iskoláknak a *felsőfokú technikum* névvel jelölt iskolatípus volt az elődjük, s azt is, hogy nemrég a *felsőfokú szakiskola* hivatalos elnevezést olvasta velük kapcsolatban.

Én folytatom a sort: nemrég örömmel értesültem arról, hogy a magyarországi Komáromban a Kultsár István Ügyviteli Gazdasági Szakközépiskolában egy olyan osztály létezik, amelyben egy év alatt a gimnáziumokban érettségizettek szerezhetnek szakképesítést. Azért örültem meg e híreknek, mert Szlovákiában már évtizedek óta működik vagy önálló iskolaként, vagy valamelyik szakközépiskola tagozataként olyan intézmény (intézményrész), amelyben egy vagy két év alatt szakközépiskolai képesítést szerezhetnek a gimnáziumokban érettségizett fiatalok, s ezeket a *felépítmenyi iskola* (szlovákul: *nadstavbová škola*) szókapcsolattal nevezik meg. A magyar névváltozat a szlováknak a szó szerinti fordítása. Kb. negyven évvel ezelőtt az egyik mezőgazdasági szakközépiskola igazgatósága a felvidéki magyar nyelvű művelők segítségét kérte a megfelelő magyar megnevezés kialakításához, s mi szívesen vállaltuk a segítségnyújtást. Elsősorban természetesen a magyarországi iskolatípusok között kerestük a fogalmilag megfelelő intézményt, de ilyet nem találtunk. A *felsőfokú technikum* néven működő intézmények – mint a nevük is elárulja – a felsőfokú iskolák közé tartoztak, jöllehet nem voltak igazán felsőfokúak. A mi szakképzést adó intézményeink meg – mint említettem – szakközépiskolai végzettséget adtak. Deme Lászlónak – aki mindig készséggel segített nyelvhasználati gondjainkban – a javaslatára a *szakosító iskola*, illetve *szakosító tagozat* nevet ajánlottuk akkor az új iskolatípus, illetve tagozat megne-

vezésére. Az ilyenfajta önálló iskola magyar nevében a *szakosító iskola* szókapcsolat szerepelt, a tagozatként működő részintézményt meg – a szakközépiskola teljes magyar neve után – a *szakosító tagozat* névrész jelölte.

Ez a javaslatunk – részben – el is terjedt. Azért csak „részben”, mert inkább az iskolák hivatalos szervei használták, a köztudatban a szlovák név hatása alatt tovább élt a *felépítmenyi iskola* név. Éreztük, tudtuk, hogy a *szakosító iskola*, *szakosító tagozat* nevek elterjesztése csupán a felvidékiek elszigetelt nyelvhasználatában nemigen lesz eredményes. Akkor számíthatnánk jobb eredményre, ha Magyarországon is létezne hasonló típusú iskola. Az utóbbi időben sokat hallottam, olvastam az ottani *szakképző iskolák* néven emlegetett iskolákról, de – ha nem tévedek – ez a név nem iskolatípust, hanem több iskolatípusból álló kategóriát jelöl. Deme László a *szakképesítő iskola*, illetve a *szakképesítő tagozat* kifejezést ajánlja most megnevezésként. A Bán Ervin által említett *felsőfokú szakiskola*, amely szintén az intézmény felsőfokú jellegét emeli ki, ugyanúgy nem felel meg fogalmi tekintetben a mi iskolatípusunk jelölésére, mint annak idején a *felsőfokú technikum*. Ezért nyitottam be reménykedve a Kultsár Istvánról elnevezett komáromi szakközépiskola igazgatójához a kérdéssel, hogyan nevezik azt a tagozatukat, amelyhez az a bizonyos szakosító osztály tartozik. Kiderült, hogy nincs külön neve, nem kezelik az osztályt külön tagozatként. De számunkra már az is biztató, hogy van ilyen osztály. S ez feljogosít a reményre, hogy esetleg másutt is létezik már hasonló, vagy legalábbis lesz.

Ezért tárom most gondunkat a magyar nyelvészek-nyelvű művelők elé, hogy közös erővel és jó ötletekkel próbáljuk ezt a kérdést megoldani. Lehetséges, hogy már valahol van is ilyen tagozat és tagozatnév, csupán nem tudunk róla. Közérdeket szolgálnánk vele, ha az Édes Anyanyelvünk segítségével ez nyilvánosságra kerülne. Ha pedig nincs még ilyen név, a körülmények ismeretében próbáljunk alkotni! Elvégre mindkét országban szükség volna rá.

Jakab István

Bán Ervin, a kiváló nyelvtanár és higgadt szavú nyelvű művelő már nem reflektálhat a cikkéhez érkezett fenti hozzászólásokra, mert augusztus 18-án, 82 éves korában elhunyt. (A szomorú hírt állandó munkatársunk, Holczer József közölte velünk elsőként.) Bán Ervin 1986 és 2005 között több mint harminc értékes cikket tett közzé lapunkban. Emlékét megőrizzük. **(A szerk.)**

Orwell kísértete, avagy egy helyesírási homoiusion

Sokéves nyelvművelő közönségszolgálati, helyesírási-oktatói és lektori működésem tapasztalatai alapján állíthatom, hogy mai helyesírási szabályzatunknak az egyik legszerencsétlenebb cikkelye a 138. pont, mert (1.) pontatlan a megfogalmazása, (2.) nem szolgálja célját, a könnyebb olvashatóságot, (3.) szempontjai túlságosan bonyolultak, sokszor vitathatók, (4.) a kivételek indokolatlanok, és felsorolva sincsenek.

Az úgynevezett szótagszámlálásról van szó.

1. Részletek a szabálypont szövegéből (kiemelések tőlem): „Szóösszetétel révén gyakran keletkeznek hosszú szavak. Ezeket bizonyos esetekben célszerű kötőjellel tagolni, hogy könnyebben olvashatók legyenek. [...] A hat szótagnál hosszabb többszörös összetételeket azonban már *többnyire* kötőjellel tagoljuk...”

A szabály alkalmazása során óhatatlanul felmerülnek a következő kérdések: Melyek ezek a bizonyos esetek? Hibának számít-e, ha nem járok el célszerűen, és nem teszek kötőjelet? Mit jelent az, hogy *többnyire*? Itt bizony zavaróan sok a homály. A szabályzat szótári részében viszont egyetlen olyan példát sem találunk, amelyek megengednék a kétsőséget, tehát a szabály mégis kötelező érvényű. (A szakmai helyesírási szótárak, különféle helyesírási segédkönyvek stb. mind hasonlóképpen foglalnak állást.)

2. Vajon könnyebben olvasható-e az egybeírt *katasztrófaelhárítás* (8 szótagos) vagy a *meteorológuskonferencia* (11 szótagos), mint a 7 szótagos **balesetmegelőzés* vagy **adóviszátérítés*? Ez utóbbiakat ugyanis a szabályzat szerint „célszerű” (kötelező) kötőjellel írni, az előbbieket viszont – hosszabb voltak dacára is – tilos. (Nemigen csodálkozom, hogy a helyesírási-ellenőrző az egybeírt *katasztrófaelhárítás* szót hibásnak ítéli.)

3. A szabály alkalmazásához indokolatlanul sok és nehéz kritériumot kell észben tartani. A példaként idézett *katasztrófaelhárítás* helyes leírásához először is

a) fel kell ismerni, hogy ez egy jelöletlen birtokos jelzős kapcsolat, amely egy másik szabálypont – a 128. c) – alapján összetett szónak minősül, vagyis egybe kell írni, ha nem túl hosszú;

b) a „hosszúság” kritériumaként tudni kell, hogy bár hat szótagosnál hosszabb,

c) mégsem kell bele kötőjel, mert kéttagú összetételnek számít, amelyet szótagszámtól függetlenül egybeírunk, ugyanígy

d) az igeikötő csak akkor számít összetételi tagnak, ha legalább két szótagos.

Példánkban ugyan nem okozott külön gondot, de van még egy fontos szempont, amellyel számolni kell: az összetett szónak csak a jelek és ragok nélküli alakját szabad figyelembe venni. Ez újabb elvonatkoztatást – szabályos morfológiai elemzést – igényel, hiszen ezek a „gyanúsán hosszú” szavak általában mondatokban (különféle jelekkel és ragokkal ellátva)

szoktak előfordulni. Ebből következik, hogy például a *háttérbeszélgéseinket* (9 szótag) vagy a *kézpénzbefizetéseitekről* (10 szótag) szóalakat egybe kell írni, mert ragok és jelek nélkül csupán 6 szótagosak. Ugyanebből az is következik, hogy például az *-i* képzőt be kell számítani, s velem a szóalak nemritkán át is lépi a „bűvös” hat szótagot, tehát kell a kötőjel (*munkaerőpiac*, de *munkaerő-piaci*; *magánnyugdíjpénztár*, de *magán-nyugdíjpénztári*; *gépjárművezető*, de *gépjármű-vezetői*). Ez már valóságos helyesírási homoiusion!

Néha nem egyértelmű, mi számít összetételi tagnak. Egyenesen mulatságos például, hogy a szabályzat több helyen is foglalkozik a *-szerű*, *-féle* „képzőszerű utótagok” használatával, de ezek, mint ez elnevezésükből is kiténik, hol ennek, hol annak minősülnek.

Hasonlóképpen sok bizonytalanság okozói az idegen szavak. A szabály meghatározása szerint „Az idegen szavaknak csak a magyarban is önállóan használatos elemeit (pl. *centi-*, *deci-*, *deka-*, *extra-*) tekintjük külön szónak”. Ezek szerint az *elektro-*, a *hidro-*, az *agro-*, a *mikro-* vagy az *anti-* sem számít önálló tagnak, ha kenyértörésre (szótagszámolásra) kerülne sor. Ez annál is furcsább, mert a szabályzat más helyen – például az idegen szavak elválasztásáról szóló 231. pontban – megengedi, hogy felismerjük mondjuk a *fotográfia* és a *mikroszkóp* szó összetett voltát.

4. A bizonytalanságot enyhítené, ha e több sebből vérző szabály kivételeiből is kapnánk néhányat, de hiába keressük a másutt sok bosszúságot okozó c) vagy d) alpontot, amelyek az ésszerűtlenséget és a logikátlanságot a kialakult szokással, a hagyománnyal szokták mentegeni. A szótári részben persze vannak ilyenek (jól elrejtve az utóagnál), de megjegyzés nélkül: *belügyminisztérium*, *hadügyminisztérium* stb. Hogy miért éppen ezek? Orwelltől tudjuk, hogy „minden állat egyenlő, de vannak egyenlőbb állatok is”. Még egy pofon a sorstól: a szabályzat 1984 óta van érvényben...

Summa summarum: ez a szótagszámlálási reménytelen ügy. Milyen alapon várhatjuk el egy átlagos nyelvhasználótól, hogy felismerje és helyesen értékelje a „tényállást”, a szükséges műveleteket elvégezze, a sok bonyolult, bizonytalan és vitatható szempontot – amelyek értelmezésében a profik sem mindig tudnak megegyezni – mind a fejében tartva végül helyesen döntsön egy jelentéktelen kötőjellel? Aránytalanul nagy ráfordítás, amelynek minimális és kétséges a haszna. Ez lenne a könnyebb olvashatóság? Ráadásul a korrekt helyesírási nem lehet öncél, hanem csupán egy eszköz az írásbeli kommunikációban, hiszen közben sokkal fontosabb dologgal vagyunk elfoglalva: szöveget alkotunk, fogalmazunk (szóhasználatra figyelünk, szinonimákat keresünk, grammatikára ügyelünk, stílussal bíbelődünk stb.), mai fordulattal élve ekkora „cache” (memóriatartalom) fenntartása óriási luxus egy részfeladatra.

És ne higgyük, hogy mindez csupán erre a Taigetosz-özökeny szótagszámlálós szabályra vonatkozik!

Kardos Tamás

Megjelent a Koszorú!

Szövetségünk sokak kívánságára újból megjelentette a *Koszorú – Száz vers az anyanyelvről* című kötetet, mégpedig a benne szereplő költők életrajzi adatainak felfrissítésével s a korábbi kiadás hibáinak kigyomlálásával. A kötetet olvasóink az Anyanyelvápolók Szövetségének címen (1126 Bp., Böszörményi út 20–22.) rendelhetik meg. Ára: 1500 Ft (kötve), 1000 Ft (fűzve).

Az Édes Anyanyelvünk mutatója

Miről írtunk az elmúlt negyedszázadban? A Szövetségnél rendelhető meg a 25 éves Édes Anyanyelvünk mutatója (1979–2003), amely tartalmazza lapunk addigi összes írásának szerzőjét, címét, tárgy-, szó- és kifejezésmutatóját. A 70 oldalas, kemény borítós különszám 400 Ft + postaköltséggel (együttesen 510 Ft) igényelhető. Az igénylőknek csekket küldünk, s a pénz beérkezése után postázzuk a kiadványt.

Új szavak, kifejezések (37.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemlézzük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

belmagyar – a Magyarország területén élő magyarok megnevezése; a *külhoni magyar*, *külmagyar* ellentétéként.

beszítő tábor – a sípályát megmutató, a sízőket betanító tábor.

cellireklám – kis papírlapokra nyomtatott reklám, szórólap.

cetlíző – reklámcédlákat készítő (cég).

dokufilm – a *dokumentumfilm* rövidítése (a filmes szlengben).

first minute ajánlat – utazási (főltehetőleg olcsó) ajánlat (Péntek, Baranya megyei hirdetőújság, 2005. március).

hívácsol – hív, hívogat. A *hívácsol* néprajzi szó egyik élő (e-mailben is előforduló) változata. Pl. „Mi is *hívácsolhatunk* oda közönséget?”

idénypedagógus – szeptembertől a tanév végéig szerződöttné tanár (Dunántúli Napló, 2005. július 16.).

önhiki – önhibáján kívül (kellő finanszírozás híján) eladósodott település. Pl. „*Önhikis falvak*” (Magyar Rádió, 2005. augusztus 8.).

panelhitel – panelház, -lakás felújítására igénybe vehető hitel.

postásfröccs – dupla fekete + rum keverékéből létrejött szeszes ital.

szélfarm – szélerőművek, szélkerekek csoportja.

szervizdíj – az ételek és italok árának 10–15%-át kitevő felszolgálási díj (a borral való helyettesítésére, amelyet a vendéglátóhelyek 2005. október 1-től számolhatnak fel a vendégnek (Magyar Nemzet, 2005. október 1.).

tűzhatlan – tűzálló, nem meggyulladó (egy közetgyapot reklámjában, Népszabadság, 2005. szeptember 30.).

virágkúp – (villany)oszlopra, egyéb helyre fölerősített virágkosár.

Összeállításunkban **Batár Levente** és **Graf Rezső** gyűjtéséből is válogattunk. Várjuk olvasóink észrevételeit is.

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)*. Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.
balazsge@due.hu

Szerkesztőségünkbe beérkezett új nyelvészeti kiadványok

Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Anyanyelvi beszédkultúra a nyelvi előkészítő évfolyam számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005.

Balázs Géza, Borosné Jakab Edit, Jónás Frigyes, Kovács Mária, Schletné Sebő Ildikó (Balázs Géza szerk.): Magyar nyelv. Új érettségi. Corvina, Budapest, 2005. (13., átdolgozott, bővített kiadás)

A. Jászó Anna – Aczél Petra szerk.: A szóképek és a szónoki beszéd. Trezor, Budapest, 2005. (A régi új retorika)

Klaudy Kinga barátai, Dobos Csilla, Kis Ádám, Lengyel Zsolt, Székely Gábor és Tóth Szergej szerkesztők: „Mindent fordítunk, és mindenki fordít”. Értékek teremtése és közvetítése a nyelvészetben. Szak Kiadó, Bicske, 2005.

Mitruy Miklós: Megsúgta a kisujjam. Krasznai szólások és közmondások, kurjantások, találós kérdések. Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005.

Róth András Lajos (szövegválogatás): Született nyelvünkön... A magyar anyanyelv dicsérete a XVII–XVIII. században. Szöveggyűjtemény. Mark House Kiadó, Gyergyószentmiklós, 2005.

Szabó Mária: Magyar nyelvi régiségek Lendvavidékről. Lendva, 2002.

Szakács Béla – Kerekes Barnabás: Szöveggyűjtemény és útmutató a középfokú iskolák Kazinczy-versenyéhez. Tízénöt magánhangzós változat. Bárcki Géza Kiejtési Alapítvány, 2005. Bárcki Füzetek IV.

Veszelszkiné Huszárik Ildikó (összeállító): Dr. Szabó Miklós szövegértési verseny. Bibó István Gimnázium, Kiskunhalas

Zoltán András: Szavak, szólások, szövegek. Nyelvészeti és filológiai tanulmányok. Lucidus Kiadó, Budapest, 2005.

HÍREK

2005. október 9-én, életének 82. évében elhunyt **Herman József** akadémikus, ny. egyetemi tanár, az újlatin és az általános nyelvészet nemzetközi tekintélyű kutatója, az MTA Nyelvtudományi Intézetének egykori igazgatója. A nyelvi változás kérdésével foglalkozó alapvető munkáiból a mai magyar nyelvhasználat kutatói is sokat tanulhatnak. Munkásságának tisztelettel adózunk, emlékét megőrizzük.

*

Az Illyés Gyula Archívumban mutatkoztak be 2005. október 10-én a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tanszékei (*Magyar Nyelvtudományi, Irodalomtudományi Tanszék, Média- és Kommunikáció Tanszék, Finn Tanszéki Csoport*).

Beszédkutatás 2005 címmel kétnapos konferencia zajlott le az MTA Nyelvtudományi Intézetében 2005. október 10–11-én. A konferenciát **Kenesei István**, a Nyelvtudományi Intézet igazgatója nyitotta meg. A két nap alatt több mint harmincan tartottak előadást, köztük **Adamikné Jászó Anna**, **Balázs Géza** és **Gósy Mária**.

*

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület az idén is megrendezte a vajdasági Adán a *Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat*. Az ehhez kapcsolódó tudományos ülésszakon többek között **Balázs Géza** és **Szűts László** tartott előadást.

*

Az idén 35 éves az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke. A tanszék két kutatócsoportja szakmai nappal és konferenciával is emlékezett az eseményre. 2005. október 15-én *Szövegértés – grammatika* címmel szakmai napot szervezett a Szemere Gyula anyanyelv-pedagógiai kutatócsoport. A tanszékkel egyidős Stíluskutató csoport pedig október 26-án tartotta *Alakzatok – alakzatlexikon* című konferenciáját. A konferencia anyaga kötetben is megjelenik.

*

Negyven év után ismét megrendezték a *kiejtési konferenciát* Egerben. Az 1965-ös eseményre is emlékeztek, de a mai magyar hangos beszéd és nyelvi norma jelenségeit is elemezték az egykori és mai résztvevők 2005. október 22-én az Eszterházy Károly Főiskolán.

*

Október 25-én töltötte be 65. életévét **Pusztai Ferenc**, a Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott kiadásának és az új egyetemi nyelvtörténeti tankönyvnek a főszerkesztője. A jeles nyelvtudóst az ELTE Bölcsészettudományi Karán **Benkő Loránd** és **Kiss Jenő** akadémikusok köszöntötték. A 101 nyelvész írásait tartalmazó köszöntő kötet az év végén jelenik meg.

*

Semiotica Agriensis néven folytatódott idén október 29-én és 30-án Egerben, az EKF Kommunikáció Tanszékén a Magyar Szemiotikai Társaság előadás-sorozata. Az első két konferencia anyaga is erre az alkalomra jelent meg.

*

Konferencianaptár: az Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete 2006. április 10–12. között Gödöllőn rendezi meg a *XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszust*.

PONTOZÓ

Először is a 2005. évi 3. számunkban közölt rejtvények megfejtését közöljük.

I. Verscímek: 1. Az özvegy. 2. Oh, mi szép. 3. Ez a világ amilyen nagy. 4. Utazás az Alföldön. 5. Oda járok, hova... 6. Egykor és most. 7. Jókay Mórhoz. 8. Mit ettél, föld. Az ábrába írt sorok átlójából kiolvasható kilencedik cím: A hazáról.

II. Író és műve. 1. Japán. 2. Óbecse. 3. Kalaf. 4. Agapé. 5. Izgul. 6. Altaj. 7. Nemde. 8. Nyest. 9. Amade. 10. Sirok. Az író Jókai Anna, keresett művének címe: Ne féljetek!

III. Oda-vissza, szóról szóra! 1. Vár mentében Zrínyi mentében vár, 2. Helyre mén most mén helyre. 3. Álmos tevéd hová tevéd, Álmos? 4. Bánt adó várost adó bánt. 5. Vajon körözött megél körözött vajon?

IV. Nyolcszor nyolc. 1. Sütemény. 2. Ácsorgás. 3. Ruhakefe. 4. Caligula. 5. Angelica. 6. Reszelék. 7. Történet. 8. Hidegvér. Az átlóból kiolvasható a 200 éve elhunyt német drámaírónak, Schillernek a neve, a sorok 8, 4, 7, 3, 1, 5, 2, 6 formában való átrendezése után pedig első drámájának címe: Haramiák. (A pontos cím voltaképpen: A haramiák, de többnyire névelő nélkül emlegetjük, nemegyszer lexikonok is így írják. Egyébként pedig a szerző és a figyelmetlen szerkesztő egyaránt elnézést kér, amiért Schillert közelebb hozta a mához azáltal, hogy a jeles drámaíróra úgy utalt, mintha 200 éve született volna...)

V. Nagy László a nyelvről. Fáj, hogy magyarul egyre kevesebben beszélnek túl a határainkon.

Azok közül a megfejtőink közül, akik elérték a sorsolásban való részvételhez szükséges 65 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: dr. Bertha Mária, Szolnok, Nagy I. krt. 15–17. I. 10. (5000); dr. Durucz Istvánné, Nyíregyháza, Kossuth u. 41. (4400); Garai János, Szeged, Gyöngyvirág u. 18/A (6723); Geszti Gyuláné, Pécs, Kassa u. 2. (7623); Kiss Sándorné, Budapest, Nánási út 34/b (1031); dr. Komlósi Zsolt, Budapest, Petőfi u. 23. (1161); Pieldner Judit, Románia, Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe), 520046 Bolyai János u. 12/4/D/2; Sebők János, Dunakeszi, Barátság útja 17. X. 61. (2120); Somogyi Tivadarné, Siófok, Horgony u. 6. (8600); Varga Gáborné, Miskolc, Világ u. 8. (3508). A nyereményeket postán küldjük el.

A Pontozó új feladatai

I. Költő és verse. Olvasóink feladata a meghatározásoknak megfelelő hatbetűs szavaknak az ábrába való beírása. Ha megoldásuk helyes, a második oszlopban felülről lefelé egy magyar költő nevét olvashatják. Ha ezután a sorokat átrendezik, a negyedik oszlopban ráakadhatnak egyik versének címére is. A költő nevéért és műve címéért egyaránt 8–8 pont jár, a teljes megfejtés tehát 16 pontot ér.

1. Dagály						
2. Tuskó						
3. Jelvényt fölérősít						
4. Viharkabát						
5. Derű						
6. Jövendő						
7. Bele nem számítva						

II. Igekereső. Olyan ötbetűs igékkel játszunk, amelyek soronként csupán a kezdőbetűjükben különböznek egymástól, mint ahogy pl. a *huhog* igének ugyanilyen módon társa a *suhog* vagy a *zuhog*. A megoldás minden sorban csak akkor helyes, ha mindegyik megadott kezdőbetűvel sikerült megtalálni a meg-

felelő igét. Mindegyik sorért 4 pont jár, a hibátlan megfejtés értéke tehát 20 pont.

- b . . . | h . . . | k . . . | l . . . |
- b . . . | h . . . | l . . . | t . . . |
- d . . . | f . . . | j . . . | t . . . |
- d . . . | h . . . | p . . . | z . . . |
- h . . . | j . . . | t . . . | z . . . |

III. Egy szerző, két mű. Megfejtőinknek egy 175 éve elhunyt alkotó két művének címére kell rátalálniuk. Ha megoldásuk hibátlan, akkor az első oszlop betűiből felülről lefelé a szerző egyik versének címére bukkanhatnak, az utolsó oszlopban pedig egyik vígjátékáéra. A két mű címéért 5–5 pont, a szerző nevéért pedig ugyancsak 5 pont jár, összesen tehát 15!

1. Puliszka						
2. Háremhölgy						
3. Halétel						
4. Középarányos fizetés						
5. Kisbaba						
6. Nyelvi ínycséség						

IV. Egy címet keresünk! Mégpedig egy osztrák író híres regényének címét. Ha olvasóink helyesen válaszolnak az első meghatározásokra, majd úgy toldanak be mindegyik válaszul írt szó belsejébe egy 1, 2, 3 vagy 4 betűjegynyi szövegrészt, hogy ilyen módon keletkezett szavuk egyúttal a második meghatározásra is feleljen, akkor már rá is lettek a megoldásra. Akkor már csak össze kell olvasniuk felülről lefelé a beírt szövegrészeket! Az így megtalált címért 15 pont, a mű szerzőjének nevéért további 5 pont jár.

- Kezdetleges fekvőhelyet készít – bíbelődik, piszmozg:
- Takarmánytartósító nagy tartály – lágyan érintkező:
- A tényállásnak megfelelő – simítóeszköz:
- Kölcsönt visszatérít – duzzadtá válik:
- Cserbenhagy – (baj, veszély) megszűnik:
- Étel – négy egyenlő részre vág:
- Állatok ennivalója – élénkség:
- Aszódhoz közeli városból való – kéthavi:
- Vulkáni lyukacsos kőzet – örökzöld díszfa:

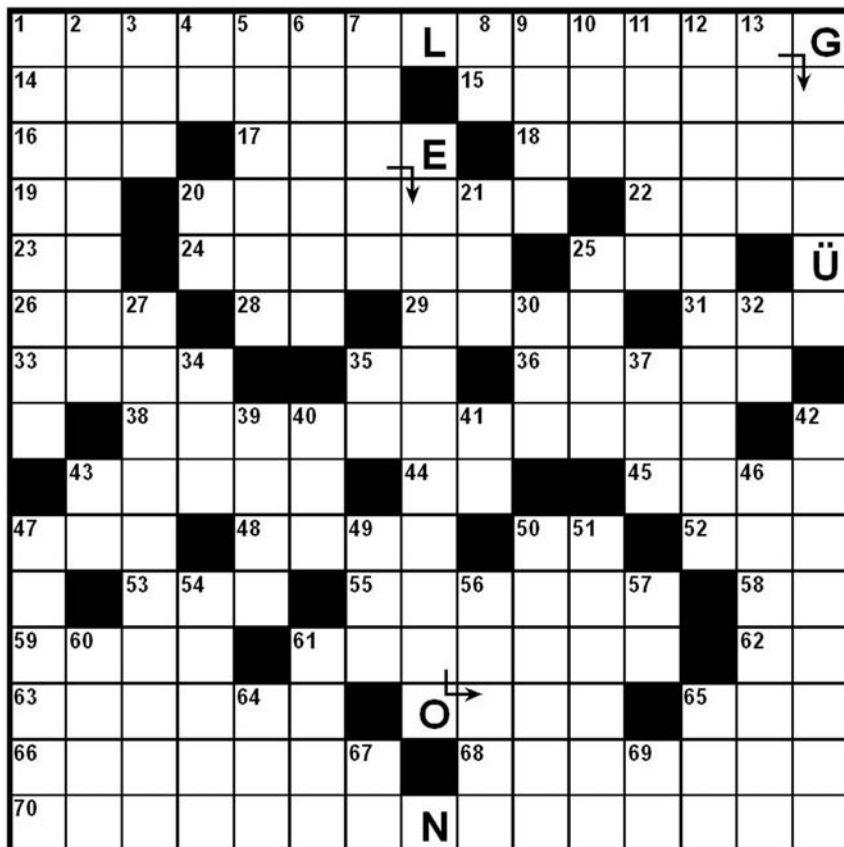
V. Esterházy Péter a nyelvről. Keresztrejtvényünk fő soraiiban ezúttal napjaink kiváló írójának, Esterházy Péternek egy nyelvünkkel kapcsolatos gondolatát rejtettük el. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pontot ér.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 96 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tíz megfejtő részesül. A rejtvények megoldását **2006. február 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónknak a rejtvényekkel való sikeres megbirkózást, hozzá jó szórakozást, egyúttal pedig boldog új esztendő-t kívánnak a Pontozó rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt a feladványok készítői:

**Bencze Imre (II.),
Doroszlai Elekné (IV.), Harmati Gizella (III.),
Láng Miklós (I.), Schmidt János (V.)**

ÍRÓI VALLOMÁS

VÍZSZINTES: 1. Esterházy Péter mondatának kezdő szavai. 14. Mesebeli fa nyúlványa. 15. Víztől alámosott part, népies szóval. 16. Gyapjút adó háziállat. 17. Az író szavainak második része. 18. A Színházi Életbe 1926-ban beolvadt képes hetilap. 19. Drótvég! 20. Színésznő, Csiky Gergely az ő számára írta A nagymama című darab főszerepét (Kornélia, 1826–1906). 22. Nagy csarnokok fűrészfogas tetője, az angolból átvett szakszóval. 23. Kicsinyítő képző, a -ke párja. 24. Település Vásárosnaménytól 3 kilométerre. 25. Ráskai ...; középkori apáca, a Margit-legenda másolója. 26. Üzbegisztán, üzbeig, rövid. 28. Órakeret! 29. Déry Tibor kisregénye. 31. ... Klub; tévéadó. 33. Az illetőről. 35. Ellenben. 36. Ámít, hiteget. 38. Gyógyszerész, régies, idegen eredetű szóval. 43. Dél-amerikai ország, Santiago a fővárosa. 44. Török autók jelzése. 45. A bőrből kinövő szál a testen. 47. Torbággal egyesített település, Juhász Ferenc költő szülőhelye. 48. Juhász Gyula műzsája. 50. A szájueregben van! 52. Társa, rövid. 53. Liquid crystal display (folyadék-kristályos kijelző), rövid. 55. Város Szlovákiában, városrész Budán! 58. A cink vegyjele. 59. ... ex machina; isteni beavatkozás (drámában). 61. Nyáját a rétre hajt. 62. Ikrény határai! 63. Hivatalos ügyben intézkedő. 65. Magyar Nagylexikon, rövid. 66. Ilyen anyag az étán is. 68. A földszintnél magasabban levő. 70. Esterházy szavainak harmadik, befejező része.

FÜGGŐLEGES: 1. Vízi jármű hangjeladó eszköze. 2. A király és az ...; Rákos Sándor mesekötete. 3. Perzsa uralkodói cím. 4. Jómagam. 5. Esendő. 6. Krumplis galuska, tájszóval. 7. Elégtelen osztályzat. 8. Vége az ünnepnek! 9. A teniszjáték alapegysége. 10. Ady Endre egyik álneve. 11. A magyar eredetmítosz szerint Álmos fejedelem anyja. 12. 1–2 m magas, terebélyes páfrány. 13. Budapesti egyetem rövidített neve. 20. A polónium vegyjele. 21. Francia komponista, a Love Story filmzenéjéért Oscar-díjat kapott (Francis). 25. Monori ...; Jászai Mari-díjas színésznő, első szerepét A tanuban játszotta. 27. Őt illetjük e névfelidéző szókapcsolattal: a nemzet csaló-gánya. 30. Anyagi veszteség. 32. Azonos mássalhangzók. 34. Az egyik szülő, becézve. 35. Ellentétes kötőszó. 37. Zuhany. 39. Szombathelyhez csatolt település (egy patak neve is!). 40. ... Years After; legendás brit rockzenekar. 41. Hegyes cipésszerszám. 42. Sárgán csillog. 43. Félcipő! 46. Nyílt, igazmondó. 47. Egyszerű ételeket is kínáló italmérés. 49. Hölgyekre vonatkozó. 50. ... David Salinger; a Zabhegyező írója. 51. Működik a gép. 54. Lármasán, kellemetlenül kolompol, tájszóval. 56. Labdarúgó-edző, volt szövetségi kapitány (György). 57. Fellő! 60. Ókori ország, Szúza volt a fővárosa. 61. Robin Cook regénye, Michael Crichton vitte filmre. 64. Francia író, aforizmaszerző (Etienne). 65. A Táblahegy csillagkép latin nevének (Mensa) rövidítése. 67. Kozmosz. 69. Római 55-ös.

Schmidt János

Kecskerím-epigrammák

Fogügy

Elromlott a jogász foga,
megcsinálni fogász joga.

Kissé durva szemrehányás a péknének címezve

Amíg férjed liszttel tőköl,
addig te egy tisztelt lököl?

Feledékeny borász

A bort szépen lefejtette,
s mindjárt el is felejtette.

Éjjeliedény mint bizonyíték

Nincs más alibije,
csupán a billije.

Iszákos földmérő

Átveszi a nektár hevét,
s feledi a hektár nevét.

Félrelépés

Elkövetted lázasan a hibát:
elszeretted házasan a libát!

Helyesírási sejtés

Az a halvány gyanúja:
kicsi lett a nagy ú-ja.

A cégér is csodálkozik a tejeskávé édességén

Néz a kapucínér:
méz a kapucínér?!

Feldühödött énekesmadár támadt egy pedagógusra

Tanári képet
kanári tépett.

Nem olyan könnyű nőt szerezni

Lányhódítás:
hány lóditás!

Csorba Piroska

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

A FUKAR MINDENIT!

Van valami baj ezzel a hatásosnak gondolt jelmonddal. Ha az áruháza *fukar* (fősvény, szűkmarkú, smucig, sóher, zsugori), akkor milyen lehet az árúja? Ha én, a vevő lennék az – akkor kikérem magamnak! (B. G.)

NE DOBJA KI, OLVASSA EL!

Ereszcsatorna szerelés

Javítása, Tisztítása.

Tetőfedés és javítás, (Kúpkenés és lapos tetőszigetelés)

Teljekörű bádogos munkák.

Gyors és korrekt munkavégzés!

TEL.:

0670/...
0620/...
0670/...

Ezt a hirdetést csakugyan érdemes volt elolvasni, de csak azért, hogy itt leírassuk még egyszer, most már helyesírási hibák nélkül: *Ereszcsatorna szerelése, javítása, tisztítása. Tetőfedés és -javítás. Kúpkenés és lapostető-szigetelés. Teljes körű bádogos munkák.* (Beküldte Tóth Marcell, a komáromi Jókai Mór Gimnázium tanulója.)

2005.
10.05.

XI. kerületi Helyi Téma

AJÁNLÓ

Remény Nyikómalomfalvának

Augusztus 23-án özönvíszerű esőzés zúdult több Hargita megyei Nyikómalomfalvára. Azonnal akadt valaki Budapesten a kerületben, aki úgy érezte, segíteni kell. Az elképzelést tett követte, és a Budai Sport Általános Iskola igazgatója, Kiss Mihály ma már büszkén mondhatja: csapatával teljesítette a küldetést. 3. OLDAL

G
amaraerdei fedett cu
országi szezonja. Je
amikor pályagondok

Hogy van ez? Nyikómalomfalvából több is van Hargita megyében? A több szó helyén egy névelő rendbe tenné a mondatot. (Láng Miklós)

Cipők akár...

83%

-al
olcsóbban!!!

A mai naptól

A Pécsi Árkád Üzletház 2005. augusztus 13-i reklámújságában talált hirdetésből arra következtethetünk, hogy a *k* betűt már ki is árusították! (Beküldte Papp József pécsi olvasónk.)

Egy nemesfém-ből készült, rozsdamentes *foghagymanyomó* szinte minden háziasszonyt érdekel. De foghagymanyomóra aligha fáj a foguk! (Beküldte Miklós Józsefné komáromi olvasónk.)

Tisztelt Fogyasztóink!

Társaságunk, a ~~Budapesti Elektromos Művek Rt. (ELMÖ)~~ – a pontos, határidőre történő kézbesítés érdekében – új feladatként felvállalta az áramszámlák fogyasztókhöz történő kijuttatását. Ezúton szeretnénk köszönetet mondani türelmükért és megértésükért, amellyel a kezdeti időszak nehézségeit fogadták, egyúttal szeretnénk megköszönni, hogy sok esetben helyismeretükkel segítették munkatársaink tevékenységét.

A kézbesítés eredményessége érdekében kérjük, levélszekerényeiken szíveskedjenek feltüntetni nevüket, lakóházaikon pedig a hárszámot. Fontos, hogy áramszámlájukon ellenőrizzék nevüket, címüket, fizetői címüket, s ha azok nem egyeznek meg tényleges adataikkal, kérjük, az eltérést szíveskedjenek jelezni bármely ügyfélszolgálati irodánkban, ~~hívószámunkon 06-10-92-00-00, e-mail címünkön: elmo@elmo.hu~~

Bár nagy házban lakunk, de azért még nem lakóházakban, és levélszekerényünk is csak egy van. (B. G.)

Minden kedves olvasónknak kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kívánunk: az Édes Anyanyelvünk szerkesztősege

